

Landesolympiade Latein/Griechisch 2025/2026

Skriptum Griechisch

Cassius Dio

- INHALT -

Einleitung	S. 1
Cassius Dios <i>Römische Geschichte</i>	
Imperialismus I	S. 1
Die Römer, Mithridates von Pontus und Tigranes von Armenien	
Buch 36 <i>Epitome 1b (Xiphilinos)</i>	S. 1
Lucullus vor der Parther-Festung Nisibis (36, 6-7)	S. 1
Der Verrat (36, 16)	S. 2
Die Gebarung der Supermacht und ein labiles Kräfteverhältnis im Nahen Osten (37, 6-37, 7, 4)	S. 3
Einer der letzten großen Gegner fällt: Der Tod des Mithridates (37, 11, 4-37, 12, 2; 37, 13, 1-37, 14, 2)	S. 4
Römer unter sich: Die Politik der Republik	S. 5
Zwei skrupellose Politiker: Cäsar und Cicero (36, 43, 3-5)	S. 5
Der Böse: Catilina (37, 29-31; 37, 34, 2-37, 34, 36)	S. 6
Der anpassungsfähige Opportunist: Cäsar (37, 37, 3; 38, 10, 4-11)	S. 8
<i>Ein kleiner Ausflug in die Philosophie:</i> (Politisches) Flüchtlingsschicksal? (zum Exil Ciceros) (38, 19, 2-20; 38, 23-24; 38, 26, 4-6)	S. 9
Imperialismus II: Cäsar in Gallien	S. 12
Politische Strategie: Der Helvetierkrieg (38, 31, 1; 38, 34)	S. 12
Die „Rede zur Nation“ des Großen Feldherrn (38, 41-42)	S. 13
Imperialismus III:	
Ein selbstverschuldeter Rückschlag im Mittleren Osten (<i>Crassus bei Carrhae</i>)	S. 15
Ein halbherziger Feldzug: Machtdemonstration ohne bleibende Ordnung (40, 12-13)	S. 15
Vorzeichen und Größenwahn („ <i>Uns kann sowas nicht passieren</i> “) (40, 17, 13-19)	S. 16
Das Fiasko der Großmacht (40, 21, 2-40, 24, 2)	S. 17
Die „Perfidie der Orientalen“ und das Ende (40, 26. 3-40, 27)	S. 18
Nachtrag: Die natürliche Perfidie der Großmacht (<i>Generalangriff am Sabbat</i>) (37, 15, 2-37, 16, 4)	S. 19
Szenen aus dem Bürgerkrieg (49-46 v. Chr.)	S. 20
Die Frage der Neutralität oder griechische Courage im römischen Bürgerzwist (41, 19; 41, 25)	S. 20
Cäsar und Kleopatra (42, 34, 3-42, 35, 1)	S. 21
Zum „Drüberstreuen“: <i>Veni, vidi, vici</i> (42, 47, 2-42, 48, 2)	S. 21
Ein echter Stoiker: Der Selbstmord des Jüngeren Cato (43, 10-43, 12, 1a)	S. 22
Kleine Kulturgeschichte	S. 23
Juden-Exkurs und Sabbat (37, 16, 5-37, 17, 3)	S. 23
Ganz grundsätzlich: Unser Kalender (<i>die Wochentage</i>) (37, 18-19)	S. 24
Qu. Cicero in Not & antike Methoden zur Daten-Verschlüsselung (40, 7-10)	S. 25

CASSIUS DIO'S RÖMISCHE GESCHICHTE

Cassius Dio stammt aus Nikaia (Bithynien), er lebte in der Zeit der Kaiser Mark Aurel, Commodus und der Severer (ca. 160-230), war zweimal Konsul und Statthalter mehrerer Provinzen. Er arbeitete die gesamte röm. Geschichte (*Ῥωμαϊκή ἱστορία*) von den Anfängen bis in seine Zeit für griechisch Gebildete auf; von den 80 Büchern sind 36-60 erhalten (zu den Jahren 68 v.- 47 n.Chr.; Rest in Exzerpten z.B. von *Xiphilinos*). Er vermittelt der hellenistischen Intelligenz (die längst bis in die röm. Oberschicht aufgestiegen ist) das Werden der gemeinsamen Heimat, aber auch die oft umstrittene Expansionspolitik der Römer und stellt vor allem für die späte Republik wegen des Verlusts originalrömischer Autoren eine wesentliche Quelle dar. Dieser Abschnitt wurde unter dem Aspekt des römischen Vormarschs im griechischen Osten, aber auch der brisanten innenpolitischen Grundlagen der Zeit Cäsars und Ciceros –aus distanzierter, fast moderner Sicht dargestellt– ausgewählt.

Imperialismus I: Große Männer, Große Geschichte

Die Römer, Mithridates von Pontus und Tigranes von Armenien

Buch 36 Epitome 1b (Xiphilinos)

66 v.Chr.: Seit acht Jahren tobt der 3. Mithridatische Krieg, den zuletzt der eigenwillige Feldherr L. Lucilius Lucullus (außerdem ein berühmter Feinschmecker) mit wechselhaftem Erfolg führt.

Λούκουλλος δὲ Λούκιος κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους τοὺς τῆς Ἀσίας δυνάστας Μιθριδάτην τε καὶ Τιγράνην τὸν Ἀρμένιον πολέμῳ νικήσας καὶ φυγομαχεῖν¹ ἀναγκάσας² τὰ Τιγρανόκερτα³ ἐπολιόρκει.⁴ Καὶ αὐτὸν οἱ βάρβαροι τῇ τε τοξείᾳ⁵ καὶ τῇ νάφθᾳ⁶ κατὰ τῶν μηχανῶν⁷ χεομένη δεινῶς ἐκάκωσαν.⁸ Ἀσφαλτῶδες δὲ τὸ φάρμακον τοῦτο, καὶ διάπυρον⁹ οὕτως, ὥσθ', ὅσοις ἂν προσμίξῃ, πάντως αὐτὰ κατακαίειν, οὐδ' ἀποσβέννυται¹⁰ ὑπ' οὐθενός¹¹ ὕγρου ῥαδίως. Ἐκ τούτου δὲ ὁ Τιγράνης ἀναθαρρήσας¹² τοσαύτη χειρὶ στρατοῦ ἤλασεν ὥστε καὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν ἐκείσε παρόντων καταγελάσαι. Λέγεται δ' οὖν εἰπεῖν, ὡς εἰ μὲν πολεμήσοντες ἦκοιεν, ὀλίγοι, εἰ δὲ πρεσβεύσοντες,¹³ πολλοὶ παρείεν. Οὐ μέντοι καὶ ἐπὶ πολὺ¹⁴ ἥσθη, ἀλλ' εὐθὺς ἐξέμαθεν, ὅσον ἢ τε ἀρετὴ καὶ ἡ τέχνη παντὸς ὁμίλου¹⁵ κρατεῖ. Φυγόντος δὲ αὐτοῦ τὴν τῖαραν τό τε ἀνάδημα¹⁶ τὸ περὶ αὐτὴν εὐρόντες οἱ στρατιῶται τῷ Λουκούλλῳ ἔδωκαν· δείσας γάρ, μὴ γνωσθεὶς ἀπ' αὐτῶν ἁλῶ,¹⁷ περιεσπάσατο¹⁸ αὐτὰ καὶ ἀπέρριψεν.

- ¹ φυγομαχέω dem Kampf ausweichen ² ἀναγκάζω zwingen
³ Τιγρανόκερτα, -ων T. (Hptst. v. Armenien)
⁴ πολιορκέω belagern
⁵ τοξεία, -ας Pfeilbeschuss
⁶ νάφθα, -ας Pech ⁷ μηχανή, -ῆς hier: Belagerungsmaschine
⁸ κακῶ Schaden zufügen (+Akk.)
⁹ διάπυρος 2 feuergefährlich
¹⁰ ἀποσβέννυμι löschen ¹¹ = οὐδενός
¹² ἀναθαρρέω wieder Mut fassen
¹³ πρεσβεύω diplomat. Mission ausführen ¹⁴ ἐπὶ πολὺ lange
¹⁵ ὅμιλος, -ου hier: Menge, Masse
¹⁶ ἀνάδημα, -ατος Kopfbinde
¹⁷ ἁλῶ 3.Sg.Konj.WurzelAor.v. ἀλίσκομαι DP gefangen werden
¹⁸ περισπάω/M abnehmen

36, 6-7

Lucullus vor der Parther-Festung Nisibis

6. Ὁ οὖν Λούκουλλος, ἐπειδὴ τε πολλοὶ ἐτραυματίζοντο,¹ καὶ οἱ μὲν ἔθνησκον, οἱ δ' ἀνάπηροι² γοῦν ἐγίγνοντο, καὶ ἅμα καὶ τὰ ἐπιτήδεια³ αὐτοὺς ἐπέλιπεν, ἐκεῖθεν τε ἀπεχώρησε καὶ ἐπὶ Νίσιβιν ὥρμησεν. Ἡ δὲ δὴ πόλις αὕτη ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ καλουμένη⁴ πεπόλισται⁵ (οὕτω γὰρ πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Τίγριδος καὶ τοῦ Εὐφράτου ὀνομάζεται)

- ¹ τραυματίζω verwunden
² ἀνάπηρος 2 verstümmelt
³ τὰ ἐπιτήδεια, -ων hier: Nachschub
⁴ ὁ...καλούμενος „sogenannte(r)“
⁵ πολίζω als Stadt anlegen, gründen

καὶ νῦν μὲν ἡμετέρα ἐστὶ καὶ ἄποικος⁶ ἡμῶν νομίζεται, τότε δὲ ὁ Τιγράνης τῶν Πάρθων αὐτὴν ἀφελόμενος τοὺς τε θησαυροὺς ἐν αὐτῇ καὶ τὰ ἄλλα τὰ πλείστα τῶν λοιπῶν ἀπετέθειτο,⁷ φύλακά οἱ τὸν ἀδελφὸν προστάξας. Πρὸς οὖν ταύτην ὁ Λούκουλλος ἐλθὼν ἐν μὲν τῷ θέρει, καίπερ μὴ παρέργως⁸ τὰς προσβολὰς⁹ ποιησάμενος, οὐδὲν ἐπέρανε·¹⁰ τὰ γὰρ τείχη καὶ διπλᾶ καὶ πλίνθινα¹¹ ὄντα, τὴν τε παχύτητα¹² πολλὴν ἔχοντα καὶ τάφρῳ βαθείᾳ διειλημμένα,¹³ οὔτε κατασεισθῆναι¹⁴ πῃ οὔτε διορυχθῆναι¹⁵ ἠδυνήθη, διόπερ οὐδ' ὁ Τιγράνης ἐπήμυνε¹⁶ σφισιν· 7. ὡς δ' ὅ τε χειμῶν ἐνέστη¹⁷ καὶ οἱ βάρβαροι ῥαθυμότερον,¹⁸ ἅτε ἐπικρατοῦντες τοὺς τε Ῥωμαίους, ὅσον οὐκ¹⁹ ἀπαναστήσεσθαι²⁰ προσδοκῶντες, διήγον,²¹ ἐτήρησε²² νύκτα ἀσέληνον καὶ ὑετῷ λάβρῳ²³ βρονταῖς²⁴ τε χειμέριον, ὥστε μήτε τι προιδέσθαι μήτε τι ἐπακοῦσαι αὐτοὺς ἔχοντας²⁵ τὸν τε ἔξω περίβολον²⁶ πλὴν ὀλίγων καὶ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τάφρον ἐκλιπεῖν, καὶ προσέμιξε πολλαχῇ²⁷ τῷ τείχει, καὶ ἐκείνου τε οὐ χαλεπῶς ἀπὸ τῶν χωμάτων²⁸ ἐπέβη, καὶ τοὺς φρουροὺς τοὺς ἐγκαταληφθέντας²⁹ ἐν αὐτῷ ῥαδίως ἅτε μὴ πολλοὺς ὄντας ἀπέκτεινε. Καὶ οὕτω τῆς τε τάφρου μέρος τι (τὰς γὰρ γεφύρας οἱ βάρβαροι προκατέρρηξαν³⁰) συνέχωσεν³¹ (οὔτε γὰρ τῇ τοξεῖα οὐτ' αὖ τῷ πυρὶ λυπεῖσθαι ἐν τῷ πολλῷ ὑετῷ ἐδύνατο), καὶ διαβὰς αὐτὴν τὰ μὲν ἄλλα, οὐ πάνυ ἰσχυροῦ τοῦ ἔνδον κύκλου πίστει τῶν ἔξωθεν αὐτοῦ προβεβλημένων ὄντος,³² εὐθὺς εἶλε, τοὺς δὲ ἐς τὴν ἄκραν ἀναφυγόντας, ἄλλους τε καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Τιγράνου, μετὰ τοῦτο καθ' ὁμολογίαν³³ παρεστήσατο,³⁴ καὶ χρήματά τε πολλὰ ἔλαβε καὶ ἐκεῖ διεχείμασε.³⁵

- ⁶ ἄποικος 2 Kolonie- (Stadt)
⁷ ἀποτίθηναι M: aufbewahren
⁸ παρέργως (Adv.) nachlässig
⁹ προσβολή, -ης Angriff
¹⁰ περαίνω vollenden, erreichen
¹¹ πλίνθινος 3 aus Ziegeln
¹² παχύτης, -ητος Dicke
¹³ διειλημμένα Part.Perf.Pass.v. διαλαμβάνω teilen, trennen
¹⁴ κατασειώ erschüttern ¹⁵ διορύττω untergraben
¹⁶ ἐπαμύνω bekämpfen (+Dat.)
¹⁷ ἐνίσταμαι M eintreten
¹⁸ ῥάθυμος 2 leichtfertig
¹⁹ ὅσον οὐ(κ) nichts außer, gerade nur ²⁰ ἀπανίσταμαι M abziehen
²¹ διάγω Zeit verbringen
²² τηρέω abwarten
²³ ὑετὸς λάβρος Wolkenbruch
²⁴ βροντή, -ης Donner; Gewitter
²⁵ ἔχω +Inf. imstande sein
²⁶ περίβολος, -ου Mauerring
²⁷ πολλαχῇ (Adv.) an vielen Stellen
²⁸ χῶμα, -ατος hier: Rampe
²⁹ ἐγκαταλαμβάνω einschließen
³⁰ προκαταρρήγνυμι vorher abreißen
³¹ συγχώ auf-, zuschütten
³² Forts.v. ἰσχυροῦ...κύκλου (Gen.abs.)
³³ ὁμολογία, -ας Vertrag
³⁴ παρίσταμαι M auf seine Seite bringen
³⁵ διαχειμάζω überwintern

36, 16

Der Verrat

Καὶ θαυμάση μηδεὶς, ὅτι στρατηγικώτατος ἀνδρῶν ὁ Λούκουλλος γενόμενος, καὶ πρῶτός τε Ῥωμαίων τὸν Ταῦρον σὺν τε στρατῷ καὶ ἐπὶ πολέμῳ διαβὰς, καὶ δύο βασιλέας οὐκ ἀσθενεῖς ἐπικρατήσας, ἐλὼν¹ τ' ἂν, εἴπερ ταχέως διαπολεμῆσαι ἐβεβούλητο, οὐκ ἐδύνατο τῶν συστρατευομένων οἱ² ἄρχειν, ἀλλ' αἰεὶ τε ἐστασίαζον³ καὶ τέλος⁴ ἐγκατέλιπον αὐτόν. Πολλὰ τε γὰρ σφισι προσέταττε, καὶ δυσπρόσοδος⁵ ἀκριβὴς τε ἐν ταῖς τῶν ἔργων ἀπαιτήσεσι⁶ καὶ ἀπαραιτήτος⁷ ἐν ταῖς τιμωρίαις ὧν οὐκ ἠπίστατο οὔτε λόγῳ τινὰ προσ-αγαγέσθαι οὔτε ἐπιεικείᾳ⁸ ἀναρτήσασθαι,⁹ οὐ τιμαῖς, οὐ χρημάτων μεταδόσει προσεταιρίσασθαι,¹⁰ ὧν πάντων ἄλλως τε καὶ ἐν πλήθει, καὶ μάλιστα στρατευομένῳ, δεῖ. Καὶ διὰ τοῦθ' οἱ στρατιῶται, ἔως μὲν εὖ τε ἐφέροντο¹¹ καὶ τὰς ἀρπαγὰς ἀναξίας τῶν κινδύνων εἶχον, ἠκροῶντο¹² αὐτοῦ, ἐπεὶ δὲ ἔπταισαν¹³ καὶ ἐς φόβον ἀντὶ τῶν ἐλπίδων ἀντικατέστησαν,¹⁴ οὐδὲν ἔτι προετίμησαν. Τεκμήριον δὲ ὅτι τοὺς αὐτοὺς τούτους ὁ Πομπήιος λαβὼν (καὶ γὰρ τοὺς Οὐαλεριεῖους¹⁵

- ¹ erg. αὐτοὺς (irreal!)
² οἱ (enklit.) Dat.Sg.Pers.-Pron.: ihm
³ στασιάζω zum Aufruhr neigen
⁴ τέλος (Adv.) zuletzt
⁵ δυσπρόσοδος 2 unzugänglich
⁶ ἀπαιτήσις, -εως Anordnung, Befehl
⁷ ἀπαραίτητος 2 unerbittlich
⁸ ἐπιεικεία, -ας Umgänglichkeit
⁹ ἀναρτᾶν M: s. verpflichtet machen
¹⁰ προσεταιρίζω/M s. zum Freund machen
¹¹ εὖ φέρομαι Erfolg haben
¹² ἀκροῶμαι DM hören (auf)
¹³ πταίω Misserfolge haben
¹⁴ ἀντικαθίσταμαι M in die gegenteilige Lage geraten
¹⁵ „Valeriani“ (Bezeichnung einer orientalischen Legion)

αὐθις κατελέξατο¹⁶) οὐδ' ὅπως οὖν στασιάζοντας ἔσχε. Τοσοῦτον ἀνὴρ ἀνδρὸς διαφέρει.

¹⁶ καταλέγω M: Soldaten anwerben

Aufgrund zögerlichen Vorgehens und unvollständiger Berichterstattung fordern manche die Ablösung des Lucullus. Auf Betreiben Cäsars und Ciceros wird er durch Pompeius ersetzt (s.u.), der den Krieg energisch vorantreibt.

37, 6–7, 4

Die Gebarung der Supermacht und ein labiles Kräfteverhältnis im Mittleren Osten

Pompeius unterwirft sämtliche Randvölker des Partherreichs, schließt Einzelverträge und lässt den Gegner die Überlegenheit Roms bei jeder Gelegenheit spüren.

6. Ταῦτά τε πρὸς τὸν Φραάτην¹ ἀπὸ τῆς παρουσίας οἱ δυνάμεις ἔπραξε, σαφέστατα τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις² ἐπιδείξας, ὅτι πάντα ἐκ τῶν ὄπλων ἡρτῆται³ καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς⁴ κρατῶν νομοθέτης, ὧν⁵ βούλεται, ἀναγκαῖος γίγνεται, καὶ προσέτι καὶ πρὸς τὴν ἐπικλησιν⁶ αὐτοῦ ὕβρισεν, ἥπερ πρὸς τοὺς ἄλλους πάντας ἡγάλλετο⁷ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους, οὗτοί τε αὖ πρὸς ἐκεῖνον αἰεὶ ποτε ἐκέχρητο. Βασιλέως γὰρ αὐτοῦ βασιλέων⁸ καλουμένου, τό τε τῶν βασιλέων ὄνομα περιέκοψε⁹ καὶ βασιλεῖ αὐτῷ μόνον ἐπιστέλλων¹⁰ ἔγραψε, καίτοι τῷ Τιγράνῃ τῷ αἰχμαλώτῳ¹¹ καὶ τοῦτο παρὰ τὸ νομιζόμενον αὐτοῖς¹² δούς, ὅτε τὰ ἐπινίκια αὐτοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔπεμψεν.¹³ Ὁ οὖν Φραάτης καίπερ δεδιώς τε αὐτὸν καὶ θεραπεύων, ἡγανάκτησεν¹⁴ ἐπὶ τούτῳ ὡς καὶ τῆς βασιλείας ἐστερημένος, καὶ πέμψας πρέσβεις πάντα τε ὅσα ἡδίκητο ἐπεκάλει¹⁵ οἱ, καὶ τὸν Εὐφράτην ἀπηγόρευε¹⁶ μὴ διαβαίνειν. Ἐπειδὴ τε οὐδὲν μέτριον ἀπεκρίνατο, εὐθὺς ἐπὶ τὸν Τιγράνην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ᾧ τὴν θυγατέρα ἐδεδώκει, ἐστράτευσεν,¹⁷ ἐν τῷ ἡρὶ ἐν ᾧ Λούκιος τε Καῖσαρ καὶ Γάιος Φίγουλός ὑπάτευον.¹⁸ καὶ νικηθεὶς μάχῃ ἔπειθ' ὕστερον ἀντεπεκράτησε. Τοῦ τε Τιγράνου τὸν Πομπήιον ἐν Συρίᾳ ὄντα ἐπικαλεσαμένου,¹⁹ πρέσβεις τε αὐθις πρὸς αὐτὸν ἀπέστειλε,²⁰ καὶ πολλὰ μὲν ἐκεῖνου κατηγόρησε, πολλὰ δὲ καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους ὑπεσήμηνεν,²¹ ὥστε τὸν Πομπήιον καὶ αἰσχυνθῆναι καὶ καταπλαγῆναι. Οὐκ οὐτε τῷ Τιγράνῃ ἐπεκούρησεν²² οὐτε πρὸς τὸν Φραάτην πολέμιόν τι ἔτ' ἔπραξε, πρόφασιν²³ ποιησάμενος τὸ μήτε ἐκείνην οἱ τὴν στρατείαν προστετάχθαι καὶ τὸν Μιθριδάτην²⁴ ἐν ὅπλοις ἔτ' εἶναι. Ἀρκεῖσθαι τε τοῖς κατειργασμένοις²⁵ ἔφασκε, καὶ οὐκ ἐβούλετο²⁶ μὴ πλείονων ὀρεγόμενος²⁷ καὶ περὶ ἐκείνοις, ὥσπερ πού καὶ ὁ Λούκουλλος, πταίσῃ.²⁸ Τοιαῦτα γὰρ ἐφιλοσόφει, καὶ τό τε πλεονεκτεῖν δεινὸν καὶ τὸ τῶν ἄλλοτριῶν ἐφίεσθαι²⁹ ἄδικον εἶναι τότε ἔλεγεν, ὅτ' οὐκέτ' αὐτοῖς χρῆσθαι ἐδύνατο. Τάς τε γὰρ τοῦ Πάρθου δυνάμεις δείσας, καὶ τὸ ἀστάθμητον³⁰ τῶν πραγμάτων φοβηθεῖς, οὐτε τὸν πόλεμον καίτοι πολλῶν ἐναγόντων³¹ ἀνείλετο,³²

¹ Φραάτης, -ου Ph. (von Pompeius geschlagener Partherkönig)

² οἱ πλεονεκτεῖν βουλομένοι „die Mächtigen“ bzw. „Machtgierigen“

³ ἀρτάω M/P: abhängen von

⁴ „mit ihnen“ (gemeint sind die Waffen) ⁵ erg. νομοθέτης εἶναι

⁶ ἐπικλησις, -εως Anrede

⁷ ἀγάλλομαι DM sich auszeichnen

⁸ βασιλεὺς βασιλέων „König der Könige“ (von den Persern übernommen)

⁹ περικόπτω be-/

abschneiden ¹⁰ ἐπιστέλλω s. an

jem. wenden (im diplomat. Verkehr)

¹¹ „der kriegsgefangene T.“: Kg.v.

Armenien (Verweis auf spätere Ereignisse) ¹² „gegen ihren Brauch“

¹³ ἐπινίκια πέμπειν Triumphzug abhalten (+Gen.: über jem.)

¹⁴ ἡγανακτέω ungehalten sein

¹⁵ ἐπικαλέω vorhalten

¹⁶ ἀπαγορεύω untersagen

¹⁷ Subj. ist Phraates (Tigranes war z.Z. noch Verbündeter der Römer)

¹⁸ ὑπατεύω Konsul sein (=Jahresang.!)

¹⁹ ἐπικαλέω M: zu Hilfe rufen

²⁰ Subj. ist Phraates ²¹ ὑποσημαίνω böse Andeutungen machen

²² ἐπικουρέω Hilfe leisten

²³ πρόφασις, -εως Begründung

²⁴ Μιθριδάτης, -ου M. (König von Pontus, der die Lage im Orient entscheidend beeinflusst)

²⁵ κατειργασμένα, -ων (subst.Part.) (bisherige) Erfolge

²⁶ Lücke im Text, etwa: „weitere Risiken einzugehen“

²⁷ ὀρέγω M: nach etw. streben

(+Gen.) ²⁸ πταίω Misserfolg haben

²⁹ ἐφίημι M: nach etw. trachten

(+Gen.) ³⁰ ἀστάθμητος 2 unbe-

rechenbar ³¹ ἐνάγω drängen

³² ἀναίρω M: (wieder) aufnehmen

καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ βαρβάρου ἐφάυλισεν,³³ ἀντειπὼν μὲν οὐδέν, φήσας δὲ ὑπὲρ ὁρίων³⁴ τινῶν τὴν διαφορὰν³⁵ αὐτῷ πρὸς τὸν Τιγράνην εἶναι, περὶ ὧν δικάσειν³⁶ σφίσιν ἄνδρας τρεῖς. Οὓς καὶ ἔπεμψεν· καὶ αὐτοὺς ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνοι διαιτητὰς³⁷ ἐπιγραφάμενοι πάντα τὰ πρὸς ἀλλήλους ἐγκλήματα διελύσαντο, ὀργιζόμενος μὲν ὁ Τιγράνης ὅτι τῆς ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχε, βουλόμενος δὲ ὁ Φραάτης περιεῖναι³⁸ τὸν Ἀρμένιον, ὅπως καὶ συμμάχῳ ποτὲ αὐτῷ, εἰ δεηθείη, κατὰ τῶν Ῥωμαίων χρήσαιτο. Καὶ γὰρ εὖ ἠπίσταντο ἀμφότεροι ὅτι, ὁπότερος ἂν αὐτῶν τοῦ ἐτέρου κρατήσῃ, τῶν τε πραγμάτων τοῖς Ῥωμαίοις προκόψει³⁹ καὶ αὐτὸς εὐχειρωτότερός⁴⁰ σφίσι γενήσεται.

³³ φαυλίζω herunterspielen

³⁴ ὅριον, -ου Grenze

³⁵ διαφορά, -ας Zwist

³⁶ Forts. der ind. Rede!

³⁷ διαιτητής, -οῦ (Schieds-) Richter

³⁸ περιεῖμι überleben (hier: politisch)

³⁹ προκόπτω vorantreiben

⁴⁰ εὐχειρός 2 leicht (zu vereinnahmen)

37, 11, 4-12, 2; 13, 1-14, 2

Einer der letzten großen Gegner fällt: Der Tod des Mithridates

Mithridates hat einige Niederlagen hinnehmen müssen und plant jetzt angesichts der weiteren Bedrohung durch Pompeius noch einen strategischen Gewaltmarsch. Kaum jemand teilt noch seine Pläne...

11. Οἱ δ' ἄλλοι οἱ συνόντες αὐτῷ,¹ ὥς τὰ τε τῶν Ῥωμαίων ἰσχυρότερα καὶ τὰ τοῦ Μιθριδάτου ἀσθενέστερα αἰεὶ ἐγίνετο (τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ ὁ σεισμὸς μέγιστος δὴ τῶν πώποτε συνενεχθεῖς² αὐτοῖς πολλὰς τῶν πόλεων ἔφθειρεν), ἡλλοιοῦντο,³ καὶ τὰ τε στρατιωτικὰ ἐκινεῖτο, καὶ παῖδάς τινες αὐτοῦ συναρπάσαντές τινες πρὸς τὸν Πομπήιον ἐκόμισαν. 12. Ἐπ' οὖν τούτοις τοὺς μὲν ἐφώρα⁴ καὶ ἐκόλαζε, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑποψίας⁵ ὀργῇ προκατελάμβανε,⁶ καὶ ἦν πρὸς οὐδένα ἔτι πιστός, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τέκνων ὑποτοπήσας⁷ τινὰ ἀπέσφαξεν. Ἰδὼν οὖν ταῦτα υἱὸς τις αὐτοῦ Φαρνάκης, καὶ ἐκεῖνόν τε ἅμα φοβηθεὶς καὶ παρὰ τῶν Ῥωμαίων τὴν βασιλείαν (καὶ γὰρ ἀνὴρ ἤδη ἦν) λήψεσθαι προσδοκήσας, ἐπεβούλευσεν αὐτῷ. Φωραθεὶς⁸ δέ (πολλοὶ γὰρ καὶ φανερώς καὶ λάθρα⁹ πάντα τὰ πραττόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐπολυπραγμόνουν)⁹ εὐθύς ἄν, εἴπερ τι καὶ τὸ βραχύτατον¹⁰ εὐνοίας οἱ δορυφόροι¹¹ τῷ γέροντι εἶχον, ἐδικαιώθη.¹² νῦν δὲ καίτοι σοφώτατος ὁ Μιθριδάτης ἐς πάντα τὰ βασιλικά γενόμενος οὐκ ἔγνω, ὅτι οὐδὲν οὐδενὶ οὔτε τὰ ὅπλα οὔτε τὰ πλήθη τῶν ὑπηκόων ἄνευ τῆς παρ' αὐτῶν φιλίας ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ ὅσω τις ἂν πλείω, μὴ μέντοι καὶ πιστὰ αὐτὰ ἔχη, χαλεπώτερα αὐτῷ γίνεται. 13. Ἐπεχείρησε μὲν γὰρ ἑαυτὸν διαχρήσασθαι,¹³ καὶ τὰς τε γυναικάς καὶ τοὺς παῖδας τοὺς λοιποὺς φαρμάκῳ προαπαλλάξας¹⁴ τὸ λοιπὸν ἐξέπιεν, οὐ μέντοι οὔτε δι' ἐκείνου οὔτε διὰ ξίφους αὐτοχειρίᾳ ἀποφθαρῆναι ἠδυνήθη. Τό τε γὰρ φάρμακον, καίτοι θανάσιμον ὄν, οὐ συνείλεν¹⁵ αὐτόν, ἐπειδὴ πολλῇ καθ' ἐκάστην ἡμέραν προφυλακῇ ἀλεξιφαρμάκων¹⁶ ἐκεκράτυντο.¹⁷ καὶ ἡ τοῦ ξίφους πληγὴ διὰ τε τὴν τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἀπὸ τε τῆς ἡλικίας καὶ ἀπὸ τῶν περιστηκότων¹⁸ ἀσθένειαν¹⁹ καὶ διὰ τὴν φαρμάκου

¹ „seine engeren Vertrauten“

² συμφέρω Pass. hier: zustoßen

³ ἡλλοιοῦν ändern, „entfremden“

⁴ φωράω anzeigen bzw. -klagen

⁵ ὑποψία, -ας Verdacht

⁶ προκατελάμβανω „unschädlich machen“ ⁷ ὑποτοπέω verdächtigen

⁸ λάθρα (Adv.) heimlich

⁹ πολυπραγμονέω neugierig betreiben; überwachen

¹⁰ τὸ βραχύτατον „das geringste Bisschen“ ¹¹ δορυφόρος, -ου Leibwächter ¹² δικαιώω bestrafen

¹³ διαχράσμαι DP „fertig machen“, töten

¹⁴ προαπαλλάττω vorher töten

¹⁵ συναίρω hier: zu Tode bringen

¹⁶ „durch vorherige Einnahme von Gegenmitteln“ ¹⁷ κρατύνω stark machen, „immunisieren“

¹⁸ τὰ περιστηκότα (subst. Part.) „die Umstände“ ¹⁹ dav. abh.: χειρός

ὁποιοιδηποτοῦν λήψιν²⁰ ἀπημβλύνθη.²¹ Ὡς οὖν οὔτε δι' ἑαυτοῦ ἀνῆλίσκετο²² καὶ πέρα τοῦ καιροῦ χρονίζει²³ ἐδόκει, προσέπεσόν τε αὐτῷ ἐκείνοι οὓς ἐπὶ τὸν υἱὸν ἐπεπόμφει, καὶ συνετάχυναν²⁴ τοῖς ξίφεσι καὶ ταῖς λόγχαις²⁵ τὸν ὄλεθρον. Μιθριδάτης μὲν δὴ ποικιλωτάτῃ αἰεὶ καὶ μεγίστῃ τῇ τύχῃ χρησάμενος οὐδὲ τὴν τελευταίαν τοῦ βίου ἀπλὴν ἔσχεν· ἐπεθύμησέ τε γὰρ ἀποθανεῖν μὴ βουλόμενος, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποκτείνειν σπουδάσας²⁶ οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλὰ τοῦτο μὲν φαρμάκῳ, τοῦτο δὲ καὶ ξίφει αὐθέντης²⁷ τε ἅμα ἐγένετο καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀπεσφάγη· Φαρνάκης δὲ τό τε σῶμα αὐτοῦ τῷ Πομπηίῳ ταριχεύσας,²⁸ ἔλεγχον²⁹ τοῦ πεπραγμένου, ἔπεμψε, καὶ ἑαυτὸν τὴν τε ἀρχὴν παρέδωκε. Καὶ ὅς τῳ μὲν Μιθριδάτῃ οὐδὲν ἐλυμήνατο,³⁰ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πατρώοις ἡρίοις³¹ ταφῆναι αὐτὸν ἐκέλευσε· τὸ γὰρ πολέμιον αὐτοῦ συναποσβηκέναι³² τῇ ψυχῇ νομίζων οὐδὲν ἔτι τῷ νεκρῷ μάτην ὠργίζετο· τὴν μέντοι βασιλείαν τοῦ Βοσπόρου μισθὸν τῷ Φαρνάκῃ τῆς μισθονομίας³³ ἐχαρίσατο, καὶ ἔς γε τοὺς φίλους τοὺς τε συμμάχους αὐτὸν ἀνέγραψεν.³⁴

²⁰ λήψις, -εως Einnahme ²¹ ἀπαμβλύνω schwächen ²² ἀναλίσκω beseitigen
²³ χρονίζω sich aufhalten, zögern
²⁴ συνταχύνω beschleunigen
²⁵ λόγχη, -ης Lanze

²⁶ σπουδάζω beabsichtigen
²⁷ αὐθέντης, -ου eigenhändig(er Täter)

²⁸ ταριχεύω einbalsamieren
²⁹ ἔλεγχος, -ου Beweis

³⁰ λυμαίνομαι DM Schaden zufügen (+Akk.) ³¹ ἡρίον Grab(stätte)

³² συναποσβέννυμι intr.: zugleich verlöschen

³³ μισθονομία, -ας Bluttat

³⁴ nämlich als diplomatischer Staatsakt

Römer unter sich: Die Politik der Republik

36, 43, 3-5

Zwei skrupellose Politiker: Cäsar und Cicero

Als der Feldzug gegen Mithridates von Pontus (s.o.) ins Stocken gerät, fordern manche die Ablösung des Oberbefehlshabers Lucullus durch Pompeius. Cäsar und Cicero unterstützen diese Initiative aus unterschiedlichen persönlichen Motiven.

Οὗτοι¹ γὰρ αὐτοῖς² συνηγωνίσαντο³ οὐχ ὅτι καὶ συμφέρειν αὐτὰ τῇ πόλει⁴ ἐνόμιζον, οὐδ' ὅτι τῷ Πομπηίῳ χαρίσασθαι ἤθελον· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὥς γενήσεσθαι ἔμελλε,⁵ Καῖσαρ μὲν τὸν τε ὄχλον⁶ ἅμα ἐθεράπευσεν ἅτε καὶ ὀρών, ὅσῳ τῆς βουλῆς⁷ ἐπικρατέστεροι ἦσαν, καὶ ἑαυτῷ τό τι τῶν ὁμοίων⁸ ψηφισθῆναι ποτε παρεσκεύασε, κἂν τούτῳ καὶ τὸν Πομπήιον καὶ ἐπιφθονώτερον καὶ ἐπαχθέστερον⁹ ἐκ τῶν διδομένων οἱ¹⁰ ποιῆσαι, ὅπως σφίσι πρὸς κόρου¹¹ θᾶσσον γένηται, ἠθέλησε· Κικέρων δὲ τὴν τε πολιτείαν¹² ἄγειν ἠξίου, καὶ ἐνεδείκνυτο καὶ τῷ πλήθει¹³ καὶ τοῖς δυνατοῖς¹⁴ ὅτι, ὁποτέρους ἂν σφῶν πρόσθηται,¹⁵ πάντως αὐτοὺς ἐπαυξήσει. Ἐπὶ μφοτερίζε¹⁶ τε γὰρ, καὶ ποτὲ μὲν τὰ τούτων ἔστι δ' ὅτε¹⁷ καὶ τὰ ἐκείνων, ἵν' ὑπ' ἀμφοτέρων σπουδάξῃται,¹⁸ ἔπραττε. Τοὺς γοῦν βελτίους πρότερον προαιρεῖσθαι λέγων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀγορανομήσαι¹⁹ μᾶλλον ἢ δημαρχῆσαι²⁰ ἐθελήσας, τότε πρὸς τοὺς συρφετώδεις²¹ μετέστη.

¹ Cäsar und Cicero

² gemeint sind die Anhänger des P.

³ συναγωνίζομαι DM gemeinsame Sache machen ⁴ πόλις, -εως lat.: „res publica“ ⁵ γενήσεσθαι ἔμελλε

„es sollte (so) kommen“ ⁶ ὄχλος, -ου lat.: „plebs“ ⁷ βουλή, -ῆς lat.: „senatus“ ⁸ „ein ähnliches

(Kommando)“ ⁹ „mehr beneidet und unbeliebter“ ¹⁰ οἱ (enklit.) Dat.Sg. Pers.-Pron.: ihm ¹¹ κόρος, -ου Überdruß ¹² „politische Spitze“

¹³ πλῆθος, -ους lat.: „populares“ ¹⁴ οἱ δυνατοί lat.: „optimates“

¹⁵ προστίθημι M: sich auf eine Seite schlagen ¹⁶ ἐπαμφοτερίζω es mit beiden Seiten halten ¹⁷ ἔστι (δ') ὅτε bisweilen ¹⁸ σπουδάξω hier: umwerben ¹⁹ ἀγορανομέω Ädil sein ²⁰ δημαρχέω Tribun sein

²¹ συρφετώδης 2 niedrig(st)

37, 29-31; 34, 2-36

Der Böse: Catilina

Catilina hat schon zweimal versucht, durch Bewerbung um das Konsulat auf legalem Wege zur Macht zu kommen; auch beim dritten Versuch wird er durch einen verfassungs-technischen Trick vorher abgefangen... (63 v. Chr.)

29. Τοῦτ' ¹ οὖν καὶ ἐκεῖνος δι' ἑαυτόν, ὅπερ που καὶ ἀληθὲς ἦν, ἐγνώσθαι ² νομίσας ἐπεχείρησε μὲν, χεῖρά τινα παρασκευάσας, τὸν Κικέρωνα καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πρώτων ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρχαιρεσίαις, ³ ἵν' ὕπατος ⁴ εὐθὺς χειροτονηθῇ, ⁵ φονεῦσαι, οὐκ ἡδυνήθη δέ. Ὁ γὰρ Κικέρων προμαθὼν τὸ ἐπιβούλευμα ⁶ τῇ τε γερουσίᾳ ἐμήνυσεν ⁷ αὐτὸ καὶ κατηγορίαν αὐτοῦ πολλὴν ἐποίησατο· ἐπειδὴ τε οὐκ ἔπεισέ σφας ψηφίσασθαι τι ὦν ⁸ ἡξίου (οὔτε γὰρ πιθανὰ ἐξηγγελκέναι καὶ διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἔχθραν καταψεύδεσθαι ⁹ τῶν ἀνδρῶν ὑποπτέυθαι ¹⁰), ἐφοβήθη ἅτε καὶ προσπαρωξυγκῶς ¹¹ τὸν Κατιλίαν, καὶ οὐκ ἐτόλμησεν ἀπλῶς ἐς τὴν ἐκκλησίαν ἐσελθεῖν ὥσπερ εἰώθει, ἀλλὰ τοὺς τε ἐπιτηδείους συνεπηγάγετο παρεσκευασμένους ἀμυναί οἱ ¹² εἴ τι δεινὸν γένοιτο, καὶ θώρακα τῆς τε ἑαυτοῦ ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐκείνων διαβολῆς ¹³ ἔνεκα, ὑπὸ μὲν τὴν ἐσθῆτα, παραφαίνων δ' αὐτὸν ἐξεπίτηδες, ¹⁴ ἐνεδύσατο. Ἐκ τε οὖν τούτου, καὶ ὅτι καὶ ἄλλως φήμη τις ἐγένετο ὅτι ἐπιβουλεύεται, ὃ τε δῆμος δεινῶς ἠγανάκτησε ¹⁵ καὶ οἱ συνομωμοκότες ¹⁶ τῷ Κατιλίᾳ φοβηθέντες αὐτὸν ἡσύχασαν.

30. Καὶ οὕτως ὕπατοί τε ἕτεροι ἠρέθησαν, καὶ ἐκεῖνος οὐκέτι λάθρα, ¹⁷ οὐδὲ ἐπὶ τὸν Κικέρωνα τοὺς τε σὺν αὐτῷ μόνους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πᾶν τὸ κοινόν ¹⁸ τὴν ἐπιβουλὴν συνίστη. Ἐκ γὰρ τῆς Ῥώμης αὐτῆς τοὺς τε κακίστους καὶ καινῶν ἀεὶ ποτε πραγμάτων ἐπιθυμητάς, καὶ τῶν συμμάχων ὡς ὅτι πλείστους, χρεῶν τε ἀποκοπὰς ¹⁹ καὶ γῆς ἀναδασμούς, ²⁰ ἄλλα τε ἐξ ὧν μάλιστα δελεάσειν ²¹ αὐτοὺς ἤμελλεν, ὑπισχνούμενός σφισι συνῆγε. Καὶ τοὺς γε πρώτους αὐτῶν καὶ δυνατωτάτους (ἦσαν δὲ ἄλλοι τε καὶ Ἀντώνιος ὁ ὕπατος) καὶ ἐς ἀθεμίτων ὀρκωμοσιῶν ²² ἀνάγκην προήγαγε· παῖδα γὰρ τινα καταθύσας, καὶ ἐπὶ τῶν σπλάγχχνων ²³ αὐτοῦ τὰ ὅρκια ποιήσας, ἔπειτ' ἐσπλάγχχνευσεν ²⁴ αὐτὰ μετὰ τῶν ἄλλων. Συνέπραττον δὲ αὐτῷ τὰ μάλιστα τὰ μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ ὃ τε ὕπατος καὶ ὁ Λέντουλος ὁ Πούπλιος ὁ μετὰ τὴν ὑπατείαν ἐκ τῆς γερουσίας ἐκπεσόν ²⁵ (ἐστρατήγει ²⁶ γὰρ ὅπως τὴν βουλείαν ²⁷ ἀναλάβῃ), τὰ δὲ ἐν ταῖς Φαισούλαις, ἐς ἃς οἱ στασιῶται ²⁸ αὐτοῦ συνελέγοντο, Γαίος τις Μάλλις, ²⁹ τῶν τε πολεμικῶν ἐμπειρότατος (μετὰ γὰρ τῶν τοῦ Σύλλου λοχαγῶν ³⁰ ἐστράτευτο) καὶ πολυδαπανώτατος ³¹ ὧν· σύμπαντα γοῦν ὅσα τότε ἐκτίσατο, καίπερ πάμπολλα ὄντα, κακῶς καταναλώσας ³² ἐτέρων ἔργων ὁμοίων ἐπεθύμει.

31. Παρασκευαζομένων οὖν ταῦτα αὐτῶν, μηνύεται ⁷ τῷ Κικέρωνι

¹ gemeint ist der nachteilige Senatsbeschluss

² γινώσκω hier: beschließen

³ ἀρχαιρεσία, -ας (Beamten-) Wahl

⁴ ὕπατος, -ου Konsul

⁵ χειροτονέω abstimmen; wählen

⁶ ἐπιβούλευμα, -ατος Anschlag

⁷ μηνύω mitteilen

⁸ = τούτων, ἅ (rel. Attr.)

⁹ καταψεύδομαι DP verleumden (+Gen.)

¹⁰ ὑποπτέω verdächtigen

¹¹ προσπαροξύνω zusätzlich reizen

¹² οἱ (enklit.) Dat. Sg. Pers.-Pron.: ihm

¹³ διαβολή, -ῆς Diffamierung

¹⁴ ἐξεπίτηδες (Adv.) vorsätzlich

¹⁵ ἀγανακτέω sich empören

¹⁶ συνόμνυμι sich mit jem. verschwören

¹⁷ λάθρα (Adv.) heimlich

¹⁸ τὸ κοινόν lat.: „res publica“

¹⁹ χρεῶν ἀποκοπή Schulden-Tilgung

²⁰ γῆς ἀναδασμός Landverteilung

²¹ δελεάζω ködern

²² ἀθέμιτος ὀρκωμοσία Eid-Verpflichtung zu Verbrechen

²³ σπλάγχνα, -ων Eingeweide

²⁴ σπλάγχχνεῦω Innereien essen

²⁵ ἐκπίπτω hier: ausgeschlossen werden

²⁶ στρατηγέω hier: Prätor sein

²⁷ βουλεία, -ας Senatorenwürde

²⁸ στασιώτης, -ου Parteigänger

²⁹ lat.: Gaius Manlius

³⁰ λοχαγός, -οῦ Zenturio

³¹ πολυδάπανος 2 verschwenderisch

³² καταναλώω ausgeben

πρότερα μὲν τὰ ἐν τῷ ἄστει γιγνόμενα διὰ γραμμάτων τινῶν, ἃ τὸν μὲν γράψαντα οὐκ ἐδήλου, τῷ δὲ δὴ Κράσῳ καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν δυνατῶν³³ ἐδόθη, καὶ ἐπ' αὐτοῖς δόγμα ἐκυρώθη,³⁴ ταραχὴν³⁵ τε εἶναι καὶ ζήτησιν τῶν αἰτίων αὐτῆς γενέσθαι· δεύτερα δὲ τὰ ἀπὸ τῆς Τυρσηνίδος, καὶ προσεψηφίσαντο τοῖς ὑπάτοις τὴν φυλακὴν τῆς τε πόλεως καὶ τῶν ὅλων αὐτῆς πραγμάτων, καθάπερ εἰώθεσαν· καὶ γὰρ τούτῳ τῷ δόγματι³⁶ προσεγράφη τὸ διὰ φροντίδος αὐτοῦς³⁷ σχεῖν ὥστε μηδεμίαν ἀποτριβὴν τῷ δημοσίῳ³⁸ συμβῆναι. Γενομένου δὲ τούτου καὶ φρουρᾶς πολλὰ χόθι καταστάσης³⁹ τὰ μὲν ἐν τῷ ἄστει οὐκέτ' ἐννεωτερίσθη,⁴⁰ ὥστε καὶ ἐπὶ συκοφαντίᾳ⁴¹ τὸν Κικέρωνα διαβληθῆναι, τὰ δὲ ἐκ τῶν Τυρσηνῶν ἀγγελλόμενα τὴν τε αἰτίαν ἐπιστώσατο⁴² καὶ βίας⁴³ ἐπ' αὐτοῖς γραφὴν τῷ Κατιλίῳ παρεσκεύασε.

Ein Mordkomplott Catilinas gegen Cicero wird aufgedeckt; schließlich verlässt er auf Drängen des Senats die Stadt und begibt sich zu seiner Armee von Aufführern. Der Senat stellt ein Heer unter dem Kommando des Konsuls Antonius auf, während Cicero die Maßnahmen in Rom koordiniert. Catilinas Mitverschworene wollen in der Stadt heimlich eine Gesandtschaft der gallischen Allobroger treffen, um ihnen Catilinas schriftlichen Aufruf zum Aufstand zu übergeben; die geraten in einen Hinterhalt Ciceros und werden festgenommen.

34. Καὶ συλλαβὼν τοὺς ἐπ' αὐτὴν^{43a} σταλέντας ἕς τε τὸ βουλευτήριον μετὰ τῶν γραμμάτων ἐσήγαγε, καὶ ἄδειαν⁴⁴ αὐτοῖς δοὺς πᾶσαν οὕτω τὴν συνωμοσίαν⁴⁵ ἤλεγξε. Κακ⁴⁶ τούτου ὁ Λέντουλος ἀπειπεῖν⁴⁷ τὴν στρατηγίαν⁴⁸ ὑπὸ τῆς γερουσίας⁴⁹ ἀναγκασθεὶς ἐν φρουρᾷ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν συλληφθέντων ἐγένετο, καὶ οἱ λοιποὶ ἀνεζητοῦντο. Καὶ ταῦτα καὶ τῷ δήμῳ ὁμοίως ἤρεσε, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τοῦ Κικέρωνος δημηγοροῦντός⁵⁰ τι περὶ αὐτῶν, τὸ ἄγαλμα τὸ τοῦ Διὸς ἕς τε τὸ Καπιτώλιον παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς ἐκκλησίας ἀνιδρύθη,⁵¹ καὶ κατὰ τὴν ὑφήγησιν⁵² τῶν μάντεων πρὸς τε τὰς ἀνατολάς καὶ πρὸς τὴν ἀγορὰν βλέπον ἀνετέθη. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνοί τε συνωμοσίαν τινὰ ἐξελεγχθήσεσθαι ἐκ τῆς τοῦ ἀγάλματος στάσεως εἰρήκεσαν, καὶ ἡ ἀνάθεσις αὐτοῦ τοῖς φωραθεῖσι⁵³ συνέβαινε, τό τε θεῖον ἐμεγάλυνον⁵⁴ καὶ τοὺς τὴν αἰτίαν λαβόντας δι' ὀργῆς μᾶλλον ἐποιοῦντο.⁵⁵

35. Διήλθε μὲν οὖν λόγος, ὅτι καὶ ὁ Κράσος ἐν αὐτοῖς εἶη, καὶ τοῦτο καὶ τῶν συλληφθέντων τις ἐμήνυσεν,⁷ οὐ μέντοι πολλοὶ ἐπίστευσαν· οἱ μὲν γὰρ ἀρχὴν⁵⁶ οὐδ' ἠξίουσαν τοιοῦτό τι ἐς αὐτὸν ὑποπτεῦν, οἱ δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπαίτιων⁵⁷ ὑπετόπων⁵⁸ αὐτό, ὅπως βοηθείας τινὸς διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ, ὅτι πλείστον ἐδύνατο, τύχῳσι, λογοποιεῖσθαι. Εἰ δ' οὖν τισι καὶ πιστὸν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' οὔτι γε ἐδικαίου⁵⁹ ἄνδρα τε ἐν τοῖς πρώτοις σφῶν ὄντα ἀπολέσαι καὶ τὴν πόλιν ἐπὶ πλείον ἐκταράξαι. Ὡστε τοῦτο μὲν παντελῶς διέπεσε.⁶⁰

³³ οἱ δυνατοὶ lat.: „optimates“; hier etwa: „die verfassungstreuen Senatoren“ ³⁴ δόγμα κυρῶ ein Edikt erlassen (+Acl)

³⁵ ταραχή, -ῆς Aufruhr, Unruhen

³⁶ gemeint ist das sog. „senatus consultum ultimum“

³⁷ auf die Konsuln zu beziehen

³⁸ τὸ δημόσιον lat.: „res publica“

³⁹ καθίσταμαι M ein-, zusammen-treten ⁴⁰ νεωτερίζω zum Umsturz bringen ⁴¹ συκοφαντία, -ας böswillige Verleumdung

⁴² πιστώω M: beweisen

⁴³ βία, -ας lat.: „vis“ (Gewalttätigkeit, Widerstand gegen die Staatsgewalt)

^{43a} ἐπ' αὐτὴν gemeint ist die Allobroger-Gesandtschaft bzw. die Mission der Catilinarier

⁴⁴ ἄδεια, -ας Straffreiheit

⁴⁵ συνωμοσία, -ας Verschwörung

⁴⁶ = καὶ ἐκ (Krisis) ⁴⁷ ἀπαγορεύω Aor.

ἀπείπον entsagen, zurücklegen

⁴⁸ στρατηγία, -ας lat.: „praetura“

⁴⁹ γερουσία, -ας lat.: „senatus“

⁵⁰ δημηγορέω vor d. Volksvers.

sprechen ⁵¹ ἀνιδρύω neu aufstellen

⁵² ὑφήγησις, -εως Auslegung

⁵³ φωράω überführen ⁵⁴ μεγαλύνω loben, preisen ⁵⁵ δι'(α) ὀργῆς ποιεῖμαι verabscheuen

⁵⁶ ἀρχήν (Adv.) anfänglich; überhaupt ⁵⁷ ὑπαίτιος 2 unter Verdacht

⁵⁸ ὑποτοπέω vermuten

⁵⁹ δικαίω für richtig halten

⁶⁰ διαπίπτω fehlschlagen, ausfallen

παρασκευαζομένων δὲ δὴ πολλῶν καὶ δούλων καὶ ἐλευθέρων, τῶν μὲν ὑπὸ δέους⁶¹ τῶν δὲ καὶ οἴκτῳ⁶² τοῦ τε Λεντούλου καὶ τῶν ἄλλων, ἐξαρπάσαι πάντας αὐτούς, ὅπως μὴ ἀποθάνωσι· προπυθόμενος τοῦθ' ὁ Κικέρων τό τε Καπιτώλιον καὶ τὴν ἀγορὰν τῆς νυκτὸς φρουρᾷ προκατέσχε,⁶³ καὶ τινα παρὰ τοῦ δαιμονίου χρηστήν ἐλπίδα ἅμα τῇ ἔω⁶⁴ λαβών, ὅτι ἱερῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀειπαρθένων⁶⁵ ὑπὲρ τοῦ δήμου ποιηθέντων τὸ πῦρ ἐπὶ μακρότατον παρὰ τὸ εἶκος⁶⁶ ἦρθη, ⁶⁷ τὸν μὲν δῆμον τοῖς στρατηγοῖς⁶⁸ ὀρκῶσαι ἐς τὸν κατάλογον,⁶⁹ εἰ δὴ τις χρεῖα στρατιωτῶν γένοιτο, ἐκέλευσεν, αὐτὸς δὲ ἐν τούτῳ τὴν βουλὴν ἤθροισε,⁷⁰ καὶ σφας συνταράξας τε καὶ ἐκφοβήσας ἔπεισε θάνατον τῶν συνειλημμένων καταγνῶναι.⁷¹ Ἐγένοντο μὲν γὰρ ἀμφίβολοι,⁷² καὶ παρ' ὀλίγον αὐτοὺς ἀπέλυσαν. Ὁ γὰρ Καῖσαρ, πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ψηφισαμένων ἀποθανεῖν σφας, γνώμην ἔδωκε δῆσαι τε αὐτοὺς καὶ ἐς πόλεις ἄλλους ἄλλῃ⁷³ καταθέσθαι, τῶν οὐσιῶν ἐστερημένους,⁷⁴ ἐπὶ τῷ⁷⁵ μήτε περὶ ἀδείας ἔτι αὐτῶν χρηματισθῆναι⁷⁶ τί ποτε, κἂν⁷⁷ διαδρᾷ⁷⁸ τις, ἐν πολεμίων μοίρᾳ τὴν πόλιν, ἐξ ἧς ἂν φύγῃ, εἶναι· καὶ τοῦτο πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἀποφηνάμενοι μέχρι τοῦ Κάτωνος ἐψηφίσαντο, ὥστε καὶ τῶν προτέρων τινὰς μεταγνῶναι.⁷⁹ Ἐπεὶ δὲ οὗτος αὐτὸς τε τὸν θάνατον αὐτῶν κατεδίκησε καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ὁμοψήφους⁸⁰ ἐποίησατο, οὕτω δὴ ἐκείνοί τε ἐκ τῆς νίκης⁸¹ ἐκολάσθησαν,⁸² καὶ ἐπ' αὐτοῖς καὶ θυσία καὶ ἱερομηνία⁸³ ἐψηφίσθη, ὃ μηπώποτε ἐπὶ τοιούτῳ τινὶ ἐγεγόνει· καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μηνυθέντες ἐζητοῦντο, καὶ τινες καὶ ἐπὶ τῷ μελλῆσαι⁸⁴ συμφρονήσιν αὐτοῖς ὑποπτευθέντες εὐθύνοντο.⁸⁵ Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οἱ ὕπατοι διώκουν,⁸⁶ Αὔλον δὲ Φούλουιον⁸⁷ ἄνδρα βουλευτὴν⁸⁸ αὐτὸς ὁ πατήρ ἀπέσφαξεν, οὐτι γὰρ καὶ μόνος, ὥς γέ τισι δοκεῖ, τοῦτ' ἐν ιδιωτείᾳ⁸⁹ ποιήσας· συχνοὶ γὰρ δὴ καὶ ἄλλοι, οὐχ ὅτι ὕπατοι ἀλλὰ καὶ ιδιώται, παῖδάς σφον ἀπέκτειναν.

⁶¹ δέος, -ους Angst

⁶² οἴκτος, -ου (Mit-) Leid

⁶³ προκατέχω vorher besetzen

⁶⁴ ἔως, ἔω f. Morgen(röte)

⁶⁵ ἀειπαρθένος, -ου f. unverheiratete Priesterin ⁶⁶ τὸ εἶκος üblich(es)

⁶⁷ αἶρω P: sich erheben ⁶⁸ στρατηγός, -οῦ lat.: „praetor“ ⁶⁹ ἐς κατάλογον ὀρκοῦν zur Anwerbung vereidigen

⁷⁰ ἄθροίζω versammeln, einberufen

⁷¹ καταγινώσκω +Akk. +Gen. eine Strafe über jem. verhängen

⁷² ἀμφίβολος 2 uneinig

⁷³ ἄλλους... ἄλλῃ (Adv.) jeden...

anderswohin ⁷⁴ τῶν οὐσιῶν ἐστερημένος „bei Vermögens-Konfiskation“ ⁷⁵ ἐπὶ +dekl. Inf. (Dat.) unter der Bedingung, dass

⁷⁶ χρηματίζομαι DM verhandeln

⁷⁷ = καὶ ἐάν (Krasis) ⁷⁸ διαδιδράσκω Aor. διέδραν flüchten

⁷⁹ μεταγινώσκω umdenken; ändern

⁸⁰ ὁμόψηφος 2 übereinstimmend

⁸¹ erg. γνώμης („Antrag“)

⁸² κολάζω bestrafen; hinrichten

⁸³ ἱερομηνία, -ας Feiertage

⁸⁴ ἐπὶ τὸ μελλῆσαι „auch nur für den Vorsatz“ ⁸⁵ εὐθύνω bestrafen

⁸⁶ διοικέω regeln, durchführen

⁸⁷ ὁ Φούλουιος, -ου lat.: „Fulvius“

⁸⁸ βουλευτής, -οῦ lat.: „senator“

⁸⁹ ἐν ιδιωτείᾳ „als Privatmann“

Buch 37, 37, 3; Buch 38, 10, 4-11

Der anpassungsfähige Opportunist: Cäsar

Cäsar, politisch 63 v.Chr. noch wenig bedeutend, agiert geschickt im Bemühen um Unterstützung auf allen Seiten. Er befürwortet Labienus' Gesetz, das die Wahl der Pontifices der Volksversammlung überträgt, vor der ihm dann sein milder Strafantrag gegen die Catilinarier zugute kommt (s.o.), und er gewinnt die Wahl zum Pontifex Maximus - vor dem vorgesehenen Mindestalter. Zu seiner politischen Strategie bemerkt Cassius Dio:

XXXVII, 37. Καὶ γὰρ θεραπεῦσαι καὶ κολακεῦσαι¹ πάντα τινὰ καὶ τῶν τυχόντων ἐτοιμότητος ἐγένετο, καὶ οὔτε λόγου οὔτε ἔργου οὐδενὸς ἐς τὸ κατατυχεῖν, ὧν² ἐσπούδαζεν,³ ἐξίστατο⁴ οὐδὲ ἔμελέν οἱ⁵ τῆς αὐτίκα ταπεινότητος⁶ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ ἔπειτα ἰσχύν, ἀλλ' ὧν ἐπεχείρει πρωτεύσαι,⁷ τούτους ὥς καὶ κρείττονας ὑπῆρχετο.⁸

¹ κολακεύω umschmeicheln

² = τούτων, ἃ (rel. Attr.)

³ σπουδάζω erstreben; betreiben

⁴ ἐξίστημι M: Abstand nehmen von

⁵ οἱ (enklit.) Dat. Sg. Pers.-Pron.: ihm

⁶ ταπεινότης, -ητος Erniedrigung

⁷ πρωτεύω der Erste sein unter

(+Gen.) ⁸ ὑπέρχομαι a/kriechen

Im Jahr 59 v.Chr. verteidigt Cicero aus Gründen politischer Beziehungen vor Gericht M. Antonius, seinen ehemaligen Kollegen im Konsulat. In seiner unvorsichtigen Art macht er sich dabei auch Luft gegen unliebsame Zeitgenossen...

XXXVIII, 10. Καὶ ὁ μὲν⁹ οὕτως ἀπήλλαξεν, ὁ δὲ δὴ Κικέρων ὑπὲρ αὐτοῦ τότε, ἅτε καὶ συνάρχοντός οἱ, ὑπερδικῶν¹⁰ πλείστην κατὰ τοῦ Καίσαρος ὡς καὶ αἰτίου τῆς δίκης αὐτῷ γεγεννημένου καταδρομῆν¹¹ ἐποίησατο, καὶ τινα αὐτὸν καὶ προσελοιδόρησεν.¹²

38. Ὁ δ' ἤχθετο μὲν ἐπ' αὐτοῖς ὥσπερ εἰκός¹³ ἦν, οὐ μὴν οὐτ' εἶπεν οὐτ' ἔπραξεν ὑβριστικὸν¹⁴ ἐς αὐτὸν οὐδέν, καίπερ ὑπατεύων.¹⁵ Τοὺς γὰρ πολλοὺς ἔλεγε¹⁶ συχνὰ καὶ μάταια¹⁷ ἐξεπίτηδες¹⁸ ἐς τοὺς κρείττονάς σφων ἐς φιλονεικίαν αὐτοὺς ὑπάγοντας¹⁹ προειπεῖν, ἵν' ἴσοι σφίσι καὶ ὅμοιοι, ἅν γέ τι ὁμοιότροπον ἀντακούσωσι, δόξωσιν εἶναι· καὶ οὐκ ἤξιον²⁰ ἀντίπαλον²¹ ἐκ τούτου οὐδένα ἑαυτῷ ποιεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο τοῖς τε ἄλλοις τοῖς τι προπηλακίζουσιν²² αὐτὸν οὕτω προσεφέρετο, καὶ τότε τὸν Κικέρωνα ὀρών οὐχ ἑαυτῷ τι τοσοῦτον λοιδορήσασθαι ἐθέλοντα ὅσον²³ ἀντακούσαι τι τῶν ὁμοίων, ὥστε καὶ παρισωθῆναι οἱ, ἐπιθυμοῦντα,²⁴ βραχὺ τε αὐτοῦ ἐφρόντισε καὶ οὐδέν, ὧν ἔλεγε, προσεποίησατο,²⁵ ἀλλ' εἶα αὐτὸν ἀφθόνως, καθάπερ τισὶν ἐπαίνοις ἑαυτοῦ, ταῖς λοιδορίαις²⁶ χρῆσθαι. Οὐ μέντοι καὶ παντάπασιν ὀλιγώρως αὐτοῦ ἔσχευ.²⁷ Ἐπεικεστέραν²⁸ μὲν γὰρ ὄντως φύσιν εἰλήχει, καὶ οὐ πάνυ ῥαδίως ἐθυμοῦτο.²⁹ συχνοὺς δ' οὖν, ἅτε καὶ ἐν τοσοῦτοις πράγμασιν, ἐδικαίου,³⁰ οὐ μὴν ὥστε καὶ δι' ὀργῆς ἢ καὶ παραχρῆμα³¹ πάντως αὐτὸ ποιεῖν. Οὐ μὲν δὴ οὐδέν ἐχαρίζετο, τοῦ δὲ δὴ καιροῦ διεσκόπει, καὶ τοὺς γε πλείους οὐδὲ αἰσθανομένους μετῆι.³² Οὐ γὰρ ὅπως δόξειεν ἀμύνεσθαι τινὰς ἔπρασεν, ἀλλ' ὅπως ὅτι ἀνεπιφθονώτατα³³ πρὸς τὸ συμφέρον ἑαυτῷ πάντα διοικήσειε.³⁴ Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀδήλως, καὶ ἐν οἷς ἥκιστα ἅν τις προσεδόκησε,³⁵ τὰς τιμωρίας ἐπῆγε, τῆς τε φήμης ἔνεκα, τοῦ μὴ δοκεῖν ὀργίλως³⁶ ἔχειν, καὶ τοῦ³⁷ μὴ τινα προαισθανόμενον προφυλάξασθαι ἢ καὶ προποιῆσαι τι δεινὸν αὐτόν, πρὶν παθεῖν, ἐπιχειρήσαι. Οὐ γὰρ τῶν ἤδη γεγονότων μᾶλλον τι αὐτῷ ἔμελεν ἢ ἵνα τὰ μέλλοντα κωλυθῇ. Καὶ³⁸ τούτου πολλοῖς μὲν καὶ τῶν μεγάλα αὐτὸν λυπησάντων συνεγίνωσκεν³⁹ ἢ καὶ ἐπὶ βραχὺ ἐπεξῆι,⁴⁰ ὅτι οὐδέν ἔτι κακουργήσειν αὐτοὺς ἐπίστευε· πολλοὺς δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖον τοῦ καθήκοντος⁴¹ ἐς ἀσφάλειαν⁴² ἐτιμωρεῖτο.

⁹ gemeint ist M. Antonius

¹⁰ ὑπερδικέω die Verteidigung führen

¹¹ καταδρομή, -ῆς (persönlicher)

Angriff ¹² προσλοιδόρεω persönl.

beleidigen ¹³ εἰκός (Part.n.) wahr-

scheinlich, zu erwarten

¹⁴ ὑβριστικός 3 bedrohlich

¹⁵ ὑπατεύω Konsul sein

¹⁶ „es war sein Standpunkt, dass...“

¹⁷ μάταιος 3 sinnlos, eitel ¹⁸ ἐξεπίτηδες

(Adv.) vorsätzlich ¹⁹ ἐς φιλονεικίαν

ὑπάγειν provozieren ²⁰ ἀξίω für

angebracht halten ²¹ ἀντίπαλος 2

ebenbürtig ²² προπηλακίζω herab-

würdigen

²³ οὐ τοσοῦτον...ὅσον nicht so

sehr...wie vielmehr

²⁴ αὐτὸν Κικέρωνα zu beziehen

²⁵ προσποιέω M hier: beachten

²⁶ λοιδορία, -ας Beschimpfung

²⁷ ὀλιγώρως ἔχω + Gen. unbeachtet

lassen

²⁸ ἐπεικής 2 angepasst

²⁹ θυμόμαι DP erzürnen

³⁰ δικαίω bestrafen

³¹ παραχρῆμα (Adv.) sofort

³² μετεξέρχομαι verfolgen, ahnden

³³ ἀνεπίφθονος 2 unbeanstandet

³⁴ διοικέω betreiben

³⁵ προσδοκάω erwarten

³⁶ ὀργίλος 2 jähzornig

³⁷ τοῦ...προφυλάξασθαι abh.v. ἔνεκα

³⁸ = καὶ ἐκ (Krasis)

³⁹ συγγινώσκω verzeihen

⁴⁰ ἐπεξέρχομαι verfolgen, bestrafen

⁴¹ τὸ καθήκον (subst.Part.) das

Angemessene ⁴² ἐς ἀσφάλειαν „zu

seiner eigenen Sicherheit“

38, 19, 2-20; 23-24; 26, 4-6

Ein kleiner Ausflug in die Philosophie:

(Politisches) Flüchtlingsschicksal? (zum Exil Ciceros)

Im Exil in Makedonien begegnet Cicero ein Bekannter namens Philiskos und erinnert ihn im Dialog an die Grundwerte stoischer Geisteshaltung.

19. „Φέρε¹ οὖν“, εἶπεν ὁ Φιλίσκος, „ἐπειδὴ περ ἀκούειν ἔτοιμος εἶ, σκεψώμεθα πρῶτον μὲν, εἰ κακὰ ὡς ἀληθῶς ἐστὶ ταῦτα τὰ περι-

¹ φέρε (Imp.) wohlan!

εστηκότα² σε, ἔπειτα δέ, τίνα τρόπον αὐτὰ ἀκεσόμεθα.³ Ἐγὼ τοίνυν πρῶτον μὲν ἀπάντων ὁρῶ σε ὑγιαίνοντα τῷ σώματι καὶ εὖ μάλα ἔρρωμένον,⁴ ὅπερ που πρῶτον κατὰ φύσιν ἀγαθὸν ἐστὶν ἀνθρώποις, ἔπειτα δὲ τὰ ἐπιτήδεια αὐτάρκη⁵ κεκτημένον, ὥστε μήτε πεινῆν μήτε διψῆν ἢ ῥιγοῦν ἢ καὶ ἄλλο τι ἄτοπον⁶ ὑπ' ἀπορίας ὑπομένειν, ὃ δὴ καὶ δεύτερον εἰκότως ἂν τις ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ φύσει τιθείη. Ὅταν γάρ τινι ἢ τε τοῦ σώματος σύστασις⁷ εὖ ἔχη καὶ διαρκεῖν⁸ ἀφροντιστῶν⁹ δύνηται, πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπιβάλλοντα¹⁰ καρποῦται.“

20. Ὁ οὖν Κικέρων ὑπολαβὼν ἔφη „Ἄλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὄφελός¹¹ ἐστίν, ὅταν τοῦ¹² τὴν ψυχὴν λυπῇ τι καὶ δάκνη· πολλῷ γὰρ πλείον αἰ ἐκείνης φροντίδες ταλαιπωροῦσι¹³ τίνα ἢ αἰ τοῦ σώματος εὐπάθειαι τέρπουσιν. Ὅσπερ καὶ ἐγὼ νῦν οὐδὲν οὔτε τῆς τοῦ σώματος ὑγείας προτιμῶ,¹⁴ νοσῶν γε τὴν γνώμην, οὔτε τῆς τῶν ἐπιτηδείων εὐπορίας· πολλῶν γὰρ ἀπεστέρημαι.“ Καὶ ὅς „Καὶ τοῦτό σε“, ἔφη, „λυπεῖ; Εἰ μὲν γὰρ ἐνδεήσεσθαι τῶν ἀναγκαίων ἔμελλες, λόγον ἂν τίνα εἶχεν¹⁵ ἄχθεσθαί σε τοῖς ἀπολωλόσιν.¹⁶ εἰ δὲ ἔκπλεά¹⁷ σοι πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὑπάρχει, τί ἀνίᾳ,¹⁸ ὅτι μὴ καὶ πλείω κέκτησαι; Πᾶν γὰρ τὸ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν τινὶ ὄν περιττόν¹⁹ ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ ἴσῳ καὶ παρὸν καὶ ἀπὸν²⁰ καθέστηκεν,²¹ ἐπεὶ τοι καὶ πρότερον οὐδὲν δήπου τοῖς μὴ ἀναγκαίοις ἐχρῶ, ὥστε καὶ τότε μὴ εἶναι, ὦν μὴ ἔχρηζες,²² ἢ καὶ νῦν εἶναι, ὦν μὴ δέη, νόμιζε. Καὶ γὰρ οὐδὲ πατρῴα²³ σοι τὰ πολλὰ αὐτῶν γέγονεν, ὥστε σε σπουδὴν ἰδιωτέραν περὶ αὐτὰ ποιεῖσθαι, ἀλλὰ ὑπὸ τε τῆς γλώττης καὶ ὑπὸ τῶν λόγων σου πεπόρισται,²⁴ δι' οὓς καὶ ἀπόλωλεν. Οὐκ οὖν ἀγανακτεῖν προσήκει,²⁵ εἰ καθάπερ ἐκτήθη τίνα, οὕτω καὶ ἀπεβλήθη.²⁶ Οὐδὲ γὰρ οὐδ' οἱ ναύκληροί²⁷ πάνυ χαλεπῶς φέρουσι πολλὰ ζημιούμενοι· λογιζέσθαι γάρ, οἶμαι, φρονίμως ἐπίστανται, ὅτι ἡ θάλαττα ἢ διδοῦσά σφισιν αὐτὰ καὶ ἀφαιρεῖται. [...]

23. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος ὁ Κικέρων ἔφη „Οὐ δοκεῖ οὖν σοι μέγα κακὸν εἶναι ἀτιμία καὶ φυγή,²⁸ καὶ τὸ μήτ' οἴκοι διατρίβειν μήτε μετὰ τῶν φίλων εἶναι, ἀλλὰ ἐκ τῆς πατρίδος μεθ' ὕβρεως ἐκπεπτωκότα²⁹ ζῆν ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ καὶ ἀλᾶσθαι,³⁰ φυγάδα προσαγορευόμενον,³¹ καὶ γέλωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, αἰσχος δὲ τοῖς οἰκείοις παρέχοντα.“ „Οὐδαμῇ³² ἔμοιγε“, εἶπεν ὁ Φιλίσκος. „Δύο γὰρ τούτων ὄντων ἐξ ὧν συνεστήκαμεν, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ῥητῶν³³ ἐκατέρω παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν δεδομένων, εἰ μὲν τι περὶ ταῦθ' ἀμαρτάνοιτο, καὶ βλαβερὸν ἂν εἰκότως καὶ αἰσχροὺς νομίζοιτο, εἰ δ' ὀρθῶς ἔχοι, καὶ μᾶλλον ἂν ὠφέλιμον εἴη. Ὁ καὶ σοὶ νῦν ὑπάρχει. Τὰ γὰρ δὴ ἄλλ' ἐκεῖνα, αἰ φυγαὶ καὶ αἰ ἀτιμίαι, καὶ εἰ δὴ τι τοιοῦτον ἕτερον, νόμῳ τε καὶ δοκῇ³⁴ τινὶ καὶ αἰσχροὺς καὶ κακά ἐστι, καὶ οὐδὲν οὔτε τῷ σώματι οὔτε τῇ ψυχῇ λυμαίνεται.³⁵ Ποῖον μὲν γὰρ ἂν σῶμα εἰπεῖν ἔχοις νενοσηκὸς ἢ καὶ ἀπολωλός, ποῖαν δὲ ψυχὴν ἀδικωτέραν ἢ καὶ ἀμαθεστέραν γεγонуῖαν ὑπ' ἀτιμίας καὶ

² περίστημι M: jem. betreffen
³ ἀκέομαι DM heilen; mit etw. umgehen

⁴ Part.Perf.Pass.v. ῥώννυμι stärken

⁵ αὐτάρκης 2 ausreichend

⁶ ἄτοπος 2 ungewöhnlich; unangenehm

⁷ σύστασις, -εως „Kondition“

⁸ διαρκέω leben, „durchkommen“

⁹ ἀφροντιστέω ohne Sorgen leben

¹⁰ ἐπιβάλλω intr.: betreffen

¹¹ ὄφελος, -ους Nutzen

¹² = πινος (enklit.)

¹³ ταλαιπωρέω jem. betrüben

¹⁴ προτιμῶ (besonders) schätzen

¹⁵ λόγον ἔχει + Acl es macht Sinn

¹⁶ Part.Perf.intr.v. ἀπόλλυμαι M verloren gehen

¹⁷ ἔκπλεως, -ων im Übermaß ¹⁸ ἀνιάω kränken ¹⁹ περιττός 3 überflüssig

²⁰ αὐτὸ...ὄν zu beziehen ²¹ καθίστημι

M: sich entwickeln, Perf. sein

²² χρήζω nötig haben

²³ πατρῶν, -ου (väterliches) Erbe

²⁴ πορίζω verschaffen, erwerben

²⁵ προσήκει (unpers.) es ist angemessen ²⁶ ἀποβάλλω verlieren ²⁷ ναύκληρος, -ου Schiffseigner

²⁸ φυγή, -ῆς hier: Verbannung, ἐκπίπτω verbannt werden

²⁹ ἀλάομαι DP heimatlos sein

³⁰ προσαγορεύω ansprechen als

³¹ οὐδαμῇ (Adv.) keineswegs

³² ῥητός 3 festgelegt, bestimmt

³³ δόκησις, -εως Gutdünken

³⁴ λυμαίνομαι DM Schaden zufügen

φυγῆς ἢ καὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐχ ὁρῶ. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι οὐδὲν σφῶν φύσει κακὸν ἐστίν, ὥσπερ οὐδ' ἡ ἐπιτιμία οὐδ' ἡ ἐν τῇ πατρίδι διατριβὴ φύσει χρηστή, ἀλλ' ὅποιά ποτ' ἂν τις ἕκαστος ἡμῶν περὶ αὐτὰ δοξάσῃ,³⁵ τοιαῦτα καὶ δοκεῖ εἶναι. Αὐτίκα τὴν ἀτιμίαν οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς παντελῶς³⁶ ἄνθρωποι νομίζουσιν, ἀλλ' ἐστὶν ἃ³⁷ τῶν ἔργων ἐπαίτια³⁸ παρὰ τισὶν ὄντα παρ' ἄλλοις ἐπαινείται, καὶ ἕτερα πρὸς τινῶν τιμώμενα πρὸς ἐτέρων κολάζεται.³⁹ εἰσὶ δὲ οἱ καὶ τὴν ἀρχὴν οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ ἔργον αὐτῆς ἴσασι. Καὶ πάνυ εἰκότως· ὅσα γὰρ μὴ προσάπτεται⁴⁰ τῶν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου προσηκόντων,⁴¹ οὐδ' ἀνήκειν⁴² ἐς αὐτὸν νομίζεται. Ὡσπερ ἂν οὖν, εἰ κρίσις τις ἢ καὶ ψήφισμά⁴³ τι ἐγένετο τὸν δεῖνα⁴⁴ νοσεῖν ἢ τὸν δεῖνα αἰσχρὸν εἶναι, γελοιότατον ἂν δήπουθεν ἦν, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀτιμίας ἔχει.

24. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τὴν φυγὴν ἔγωγε ὁρῶ ὄν. Ἀποδημία⁴⁵ γάρ τις ἀτιμός ἐστιν, ὥστ' εἴπερ αὕτη καθ' αὐτὴν ἡ ἀτιμία μηδεμίαν κακίαν ἔχει, οὐδὲ τῇ φυγῇ δήπου προστρίψασθαι⁴⁶ τι κακὸν δύναται, ἐπεὶ τὴν γε ἄλλως συχνοὶ πλείστον ὅσον⁴⁷ χρόνον οἱ μὲν ἄκοντες, οἱ δὲ καὶ ἐκόντες ἀποδημοῦσι, καὶ τινες καὶ πάντα τὸν βίον καταναλίσκουσι⁴⁸ περινοστοῦντες,⁴⁹ ὥσπερ αἰὲ πανταχόθεν ἐξελαυνόμενοι, καὶ οὐδὲν μέντοι παρὰ τοῦτο βλάπτεσθαι νομίζουσιν. Οὐ μὴν οὐδὲ διαφέρει τι ἐκούσιόν⁵⁰ τινα ἢ μὴ τοῦτο ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ ἄκων σωμασκῶν⁵¹ ἡττόν τι ἔρρωται⁵² τοῦ ἐθελοντί⁵³ αὐτὸ δρῶντος, οὐδ' ὁ ἄκων ναυτιλλόμενος⁵⁴ ἡττω τινὰ ὠφελίαν τοῦ ἐτέρου κτᾶται. Καὶ αὐτὸ γε τοῦτο τὸ ἀκούσιον⁵⁵ οὐχ ὁρῶ δυνάμενον ἀνδρὶ φρονίμῳ συμβῆναι. Ὡστ' εἴπερ ἐν τούτῳ τὸ διάφορον⁵⁶ τοῦ τε εὖ καὶ τοῦ κακῶς πράττειν ἐστίν ὅτι τὰ μὲν ἐθελονταὶ ἐτοίμως, τὰ δ' ἄκοντες χαλεπῶς ποιοῦμεν, εὖ θεράπευτον.⁵⁷ ἐὰν γάρ τοι πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἐκούσιοι ὑπομένωμεν καὶ πρὸς μηδὲν αὐτῶν ἡττώμεθα, συνανήρηται⁵⁸ πάντα κάκεῖνα, ὅσα ἂν ἐν τῷ ἀκουσίῳ θῇ τις εἶναι. Καὶ γὰρ που καὶ ἀρχαῖος λόγος καὶ μάλα εὖ ἔχων ἐστίν, ὅτι δεῖ ἡμᾶς μὴ, ὅσα ἂν βουλώμεθα, ἀξιοῦν⁵⁹ γίγνεσθαι, ἀλλ' ὅσα ἂν ἐκ τινος ἀνάγκης γίγνηται βούλεσθαι. Οὔτε γὰρ αὐθαίρετον⁶⁰ τὸν τοῦ βίου τρόπον ἔχομεν οὔθ' αὐτῶν ἐσμέν· ἀλλ' ὅπως ἂν τῇ τύχῃ δόξῃ, καὶ ὅποιος ἂν ἐκάστω ἡμῶν δαίμων ἐκπληρωτής⁶¹ τοῦ τεταγμένου δοθῇ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ἐκείνον ἡμᾶς ποιεῖσθαι. [...]

26. Μὴ οὖν μηδὲ σὺ μήτε χαλεπὸν τι τῶν τοιούτων, ἢ μήτε τῇ τοῦ σώματος μήτε τῇ τῆς ψυχῆς ἡμῶν φύσει προσήκει, νόμιζε εἶναι, μήτ' ἀγανάκτει τοῖς προσπεπτωκόσιν.⁶² Οὐδὲ γὰρ οὐδ' αἵρεσίς⁶³ τις ἐστὶν ἡμῖν τοῦ ζῆν ὅπως ἂν ἐθελήσωμεν, ὥσπερ εἶπον, ἀλλὰ ἀνάγκη πᾶσα ὑπομένειν ἡμᾶς τὰ δοκοῦντα τῷ δαιμονίῳ. Τοῦτο δὲ ἂν μὲν ἐθελονταὶ ποιῶμεν, οὐ λυπησόμεθα, ἂν δὲ ἄκοντες, οὔτε ἐκφευξόμεθα τι τῶν πεπρωμένων,⁶⁴ καὶ τὸ μέγιστον τῶν κακῶν προσεπικτησόμεθα, τὸ μάτην ἀνιάσθαι.⁶⁵ Τεκμήριον δέ, ὅτι οἱ μὲν καὶ τὰ ἀτο-

³⁵ δοξάζω persönl. Meinung haben

³⁶ παντελῶς (*Adv.*) vollständig, überhaupt

³⁷ ἔστιν ἃ manches

³⁸ ἐπαίτιος 2 strafbar

³⁹ κολάζω ahnden

⁴⁰ προσάπτομαι DM +*Gen.* betreffen

⁴¹ προσήκει (*unpers.*) es gehört zu

⁴² ἀνήκω erreichen, betreffen

⁴³ ψήφισμα, -ατος Abstimmung

⁴⁴ ὁ δεῖνα (*undekl.*) der Herr

Soundso (*jeder Beliebige*)

⁴⁵ ἀποδημία, -ας Leben in der Fremde

⁴⁶ προστρίβομαι DM zusätzlich aufbürden

⁴⁷ πλείστος ὅσος der allermeiste...

⁴⁸ καταναλίσκω aufwenden

⁴⁹ περινοστέω umherziehen

⁵⁰ ἐκούσιος 3 freiwillig

⁵¹ σωμασκέω Fitness betreiben

⁵² ῥώννυμι *Perf.Pass.* ἔρρωμαι stärken

⁵³ ἐθελοντί (*Adv.*) freiwillig

⁵⁴ ναυτιλλομαι DM zur See fahren

⁵⁵ τὸ ἀκούσιον „der Aspekt der Unfreiwilligkeit“

⁵⁶ τὸ διάφορον (*subst.Adj.*) Unterschied

⁵⁷ εὐθεράπευτος 2 leicht zu beheben; *erg.* ἐστίν

⁵⁸ συναναιρέω zugleich aufheben

⁵⁹ ἀξιώω für richtig halten, wünschen

⁶⁰ αὐθαίρετος 2 selbst bestimmbar

⁶¹ ἐκπληρωτής, -οῦ Vollstrecker

⁶² προσπίπτω zustoßen

⁶³ αἵρεσις, -εως Wahl

⁶⁴ τὸ πεπρωμένον (*subst.Part.*) festgelegt, bestimmt

⁶⁵ ἀνιάω jem. betrüben

πώτατα⁶⁶ εὐκόλως φέροντες ἐν οὐδενὶ δεινῷ καθεστηκέναι⁶⁷ νομίζουσιν, οἱ δὲ καὶ τοῖς ἐλαφροτάτοις βαρυνόμενοι πάντα τὰ ἐξ ἀνθρώπων κακὰ ἔχειν ὑποπτεύουσι.⁶⁸ καὶ ἕτεροι, οἱ μὲν καὶ τὰ ἀμείνω κακῶς, οἱ δὲ καὶ τὰ χεῖρω καλῶς μεταχειριζόμενοι,⁶⁹ τοιαῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκάτερα δοκεῖν εἶναι ποιοῦσιν, οἷα αὐτοῖς εἶναι παρασκευάζουσιν.⁷⁰

⁶⁶ ἄτοπος 2 ungewöhnlich; unangenehm

⁶⁷ καθίστημι M: sich entwickeln

⁶⁸ ὑποπτεύω annehmen

⁶⁹ μεταχειρίζω/M behandeln, mit etw. umgehen

⁷⁰ „wie sie es sich selbst zufügen bzw. vorstellen“: selbstverschuldetes Unglück

Imperialismus II: Cäsar in Gallien

Buch 38, 31, 1; 34

Im Jahr 58 v.Chr. tritt Cäsar seine Statthalterschaft in den gallischen Provinzen an (Cisalpinia und Narbonensis, heute Provence).

31. Ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλει ἐγίγνετο· Καῖσαρ δὲ εὗρε μὲν οὐδὲν ἐν τῇ Γαλατίᾳ πολέμιον, ἀλλὰ ἀκριβῶς πάντα ἡσύχαζεν,¹ οὐ μέντοι καὶ ἐν εἰρήνῃ διεγένετο,² ἀλλὰ αὐτομάτου³ τὸ πρῶτον πολέμου τινὸς αὐτῷ συμβάντος ἕτερος συνηνέχθη,⁴ ὥστ' αὐτόν, ὅπερ ἐς τὰ μάλιστα ἐπεθύμει, πάντα...⁵ πολεμήσαι καὶ κατορθῶσαι.⁶

¹ ἡσυχάζω friedlich sein

² διαγιγνομαι DM (bis zum Ende) vorhalten ³ αὐτόματος 2 von selbst

⁴ συμφέρω hier: anschließen

⁵ Lücke im Text, etwa: „während seiner ganzen Amtszeit“

⁶ κατορθῶω das Ziel erreichen

Cäsar hält die Helvetier mit ihrem Wunsch, durch die Provinz ziehen zu dürfen, hin; als sie die Initiative ergreifen, schlägt er sie zurück, verfolgt sie ins freie Gallien und vernichtet den Feind bei Bibracte.

34. Οὕτω μὲν δὴ τὸν πρῶτον πόλεμον ὁ Καῖσαρ ἐπολέμησεν, ἀρξάμενος δὲ ἐκεῖθεν οὐχ ἡσύχασεν, ἀλλ' αὐτὸς τε τὸ ἑαυτοῦ βούλημα ἅμα ἀπεπλήρωσε καὶ τοῖς συμμάχοις ἐχαρίσατο. Οἱ τε γὰρ Σηκουανοὶ καὶ οἱ Αἰδουοὶ⁷ τήν τε ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἰδόντες καὶ τὰ ἔργα ὁμολογοῦντα⁸ ταῖς ἐλπίσιν αἰσθόμενοι, ἐκείνῳ τε εὐεργεσίαν ἅμα καταθέσθαι⁹ καὶ τοὺς Κελτοὺς¹⁰ τοὺς ὁμοχώρους¹¹ σφίσι τιμωρήσασθαι ἠθέλησαν· τὸν γὰρ Ῥήνον πάλαι ποτὲ διαβάντες τῆς τε χώρας αὐτῶν τινα παρετέμνηντο¹² καὶ αὐτοὺς ὑποτελεῖς¹³ ἐπεποίηντο, ὁμήρους¹⁴ σφῶν ἔχοντες. Καὶ ἐτύγχανον γὰρ δεόμενοι, ὧν ὠρέγετο,¹⁵ ῥαδίως αὐτὸν ἀνέπεισαν ἐπικουρῆσαι σφισιν. Ἦρχε μὲν γὰρ Ἀριόουιστος τῶν Κελτῶν ἐκείνων, καὶ τήν τε κύρωσιν¹⁶ τῆς βασιλείας παρὰ τῶν Ῥωμαίων εἰλήφει, καὶ ἐς τοὺς φίλους τοὺς τε συμμάχους αὐτῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος ὑπατεύοντος¹⁷ ἐσεγγράπτο· πρὸς δὲ δὴ τήν ἐκ τοῦ πολέμου δόξαν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς ἰσχὺν οὐδὲν τούτων ἐφρόντισε,¹⁸ πλὴν καθ' ὅσον¹⁹ παρὰ τοῦ βαρβάρου πρόφασιν²⁰ τῆς διαφορᾶς,²¹ μὴ καὶ προϋπάρχειν²² τι ἐς αὐτὸν νομισθῇ, λαβεῖν ἠθέλησε. Καὶ διὰ τοῦτο μετεπέμψατο²³ αὐτόν ὥς καὶ διαλεχθῆναι τι αὐτῷ δεόμενος. Ἐπειδὴ τε οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ ἔφη ὅτι²⁴ „Εἴ τί μοι βούλεται Καῖσαρ εἰπεῖν, αὐτὸς πρὸς ἐμὲ ἐλθέτω· οὔτε γὰρ ἄλλως καταδεέστερος²⁵ αὐτοῦ εἰμί, καὶ τὸν

⁷ Σηκουανοί, Αἰδουοί lat.: Sequani, Haedui ⁸ ὁμολογέω entsprechen

⁹ εὐεργεσίαν κατατίθεσθαι Gefallen erweisen ¹⁰ οἱ Κελτοὶ hier = Germanen (Irrtum nach Poseidonios)

¹¹ οἱ ὁμόχωροι Landesnachbarn

¹² παρατέμνω M: für sich abtrennen

¹³ ὑποτελής 2 tributpflichtig

¹⁴ ὁμηρος, -ου Geisel

¹⁵ ὀρέγω darbringen, M: erstreben

¹⁶ κύρωσις, -εως Bestätigung

¹⁷ ὑπατεύω Konsul sein

¹⁸ φροντίζω +Gen.: sich um etw. kümmern (Subj. ist Cäsar)

¹⁹ πλὴν καθ' ὅσον gerade nur, dass...

²⁰ πρόφασις, -εως Vorwand

²¹ διαφορά, -ᾶς Feindseligkeit(en)

²² προϋπάρχω im Vorhinein bestehen

²³ μεταπέμνω M: jem. holen lassen

²⁴ ὅτι vor dir. Rede unübersetzt

²⁵ καταδεής 2 niederrangig

χρείαν²⁶ τινὸς ἔχοντα αὐτὸν πρὸς ἐκεῖνον ἀφικνεῖσθαι δεῖ“, ὀργήν τε ὡς καὶ πάντας τοὺς Ῥωμαίους προπεπληλακικότος²⁷ αὐτοῦ ἐν τούτῳ ἐποίησατο, καὶ παραχρῆμα²⁸ τοὺς τε ὁμήρους τῶν συμμάχων ἀπήτησεν αὐτόν, καὶ προσαπηγόρευσεν²⁹ αὐτῷ μήτε τῆς χώρας σφῶν ἐπιβαίνειν μήτ’ ἐπικουρίας³⁰ οἴκοθεν ἐπάγεσθαι. Ταῦτα δὲ ἔπραξεν οὐχ ὅτι καὶ καταπλήξειν αὐτόν, ἀλλ’ ὅτι ἐξοργίειν³¹ κακ³² τούτου πρόφασιν τοῦ πολέμου καὶ μεγάλην καὶ εὐπρεπῆ λήψεσθαι ἤλπισεν. Ὅπερ ἐγένετο· ἀχθεσθεῖς γὰρ ὁ βάρβαρος τοῖς ἐπιτάγμασι³³ πολλὰ καὶ δεινὰ ἀπεκρίνατο, ὥστε τὸν Καίσαρα λόγους μὲν μηκέτ’ αὐτῷ ἀντιπέμψαι, τὸν δὲ δὴ Οὐεσοντίωνα,³⁴ τὴν τῶν Σηκουανῶν πόλιν, εὐθύς, καὶ πρὶν αἰσθῆσθαι τινά, προκατασχέιν.³⁵

²⁶ χρεία, -ας Bedürfnis

²⁷ προπληκίζω herabwürdigen

²⁸ παραχρῆμα (Adv.) sofort

²⁹ προσαπαγορεύω dazu noch verbieten

³⁰ ἐπικουρία, -ας hier: Verstärkung

³¹ ἐξοργίζω provozieren

³² = καὶ ἐκ (Krisis)

³³ ἐπίταγμα, -ατος Weisung, Auflage

³⁴ Οὐεσοντίων, -ωνος m. lat.: Vesontio (heute Besançon)

³⁵ προκατέχω vorher besetzen

38, 41-42

Die „Rede zur Nation“ des Großen Feldherrn

Da sich Cäsars Stellung weit im Feindesland befindet und den Germanen ein schrecklicher Ruf vorausseilt, kommt Unruhe ins Heer. Cäsar macht stellvertretend den Offizieren Mut und bezieht sich in seiner Rede auch auf Einzelheiten seines Vorgehens im Krieg und die Maximen des römischen Imperialismus („der Präventivschlag“).

41. „Οὐκοῦν ὅτι μὲν οὕτω χρή φρονεῖν, οὐδέν’ ἂν ἀντειπεῖν ὑμῶν νομίζω· εἰ δ’ ὅτι μήτε ἐξήτασται¹ περὶ τοῦ πολέμου τούτου παρὰ τῇ βουλῇ² καὶ παρὰ τῷ δήμῳ μὴ ἐψήφισται,³ διὰ τοῦτό τις ἦττον οἶεται δεῖν ἡμᾶς προθυμηθῆναι,⁴ λογισάσθω τοῦθ’, ὅτι πάντες οἱ πόλεμοι, ὅσοι πώποτε γεγόνασιν ἡμῖν, οἱ μὲν ἐκ παρασκευῆς καὶ προεπαγγέλσεως,⁵ οἱ δὲ καὶ ἐπὶ καιροῦ συμβεβήκασι. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅσα μὲν ἂν οἴκοι τε μενόντων ἡμῶν καὶ τὴν ἡσυχίαν⁶ ἀγόντων κινηθῇ καὶ ἐκ πρεσβείας⁷ τινὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐγκλημάτων⁸ λάβῃ, καὶ σκέψιν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δεῖ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι γίνεσθαι καὶ ψῆφον⁹ ἐπάγεσθαι, καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς τε ὑπάτους¹⁰ ἢ καὶ στρατηγούς¹¹ προστάττεσθαι¹² σφισι καὶ τὰς δυνάμεις ἐκπέμπεσθαι· ὅσα δ’ ἂν ἐξεληλυθότων ἤδη καὶ ἐξεστρατευμένων τινῶν ἐκφανῇ, ταῦτ’ οὐκέτ’ ἐς διαγνώμην¹³ ἄγεσθαι χρή, ἀλλ’ ὡς καὶ δεδογμένα¹⁴ καὶ κεκυρωμένα¹⁵ ὑπ’ αὐτῆς τῆς χρείας προκαταλαμβάνεσθαι¹⁶ πρὶν αὐξηθῆναι. Ἦ τίνοος μὲν ἔνεκα ὑμᾶς ἐνταῦθ’ ὁ δῆμος ἐξέπεμψεν, τίνοος δ’ ἔνεκα ἐμὲ μετὰ τὴν ὑπατείαν¹⁷ εὐθύς ἔστειλε, τοῦτο μὲν ἐπὶ πέντε ἔτη καθάπαξ,¹⁸ ὃ μήπω πρότερον ἐγεγόνει, ἄρχειν ἐλόμενος, τοῦτο δὲ τέσσαρσι στρατοπέδοις¹⁹ ὀπλίσας, εἰ μὴ καὶ πολεμήσαι πάντως ἡμᾶς δεήσειν ἐνομίζεν; Οὐ γάρ που ἵνα μάτην²⁰ τρεφώμεθα, οὐδ’ ἵνα τὰς τε πόλεις τὰς συμμαχίδας καὶ τὴν χώραν τὴν ὑπήκοον²¹ περιιόντες χαλεπώτεροι καὶ τῶν πολεμίων αὐτοῖς²² γινώμεθα, (οὐδ’ ἂν εἰς ταῦτα φήσειεν), ἀλλ’ ἵνα τὴν οἰκείαν²³ φυλάξωμεν, ἵνα τὴν τῶν πολεμίων πορθήσωμεν, ἵν’ ἄξιόν τι καὶ τοῦ πλήθους καὶ τῶν ἀναλωμάτων²⁴ ἐργασώμεθα. Οὐκοῦν ἐν τούτῳ καὶ οὗτος ὁ πόλεμος

¹ ἐξετάζω gründlich untersuchen

² βουλή, -ῆς lat.: „senatus“

³ ψηφίζω zur Abstimmung bringen

⁴ προθυμέομαι DP entschlossen sein (zum Krieg)

⁵ προεπάγγελσις, -εως (Kriegs-) Erklärung

⁶ ἡσυχία, -ας Friede, Waffenruhe

⁷ πρεσβεία, -ας diplomat. Aktivität

⁸ ἐγκλημα, -ατος Anschuldigung

⁹ ψῆφος, -ου f. Abstimmung

¹⁰ ὑπατος, -ου lat.: „consul“

¹¹ στρατηγός, -οῦ lat.: „praetor“

¹² προστάττω hier: jem. mit etw. beauftragen

¹³ διαγνώμη, -ης Debatte

¹⁴ δοκέω intr./Perf. δέδοκται es wird beschlossen ¹⁵ κυρώ absegnen

¹⁶ προκαταλαμβάνω durch Präventivschlag unschädlich machen

¹⁷ ὑπατεία, -ας Konsulat

¹⁸ καθάπαξ (Adv.) auf einmal

¹⁹ στρατόπεδον, -ου hier: Legion

²⁰ μάτην (Adv.) umsonst

²¹ ὑπήκοος 2 untertan

²² Dat.comm.

²³ οἰκείος 3 eigene(s); hier erg. γῆν

²⁴ ἀνάλωμα, -ατος hier: Rüstungsausgabe(n)

καὶ πᾶς ὅστισοῦν ἄλλος καὶ ἐπιτέτραπται ἡμῖν καὶ ἐγκεχειρίσται.²⁵
 Καὶ πάνυ γε φρονίμως ἐποίησαν ἐφ' ἡμῖν τὸ τίσι πολεμητέον εἶναι
 διαγνῶναι²⁶ καταλιπόντες καὶ μὴ αὐτοὶ τὸν πόλεμον ψηφισάμενοι.
 Οἱ μὲν γὰρ οὐτ' ἀκριβῶσαι²⁷ τὰ τῶν συμμάχων τοσοῦτον αὐτῶν
 ἀφεστηκότες ἠδυνήθησαν ἄν, καὶ πρὸς εἰδότας καὶ
 προπαρεσκευασμένους τοὺς πολεμίους οὐκ ἂν ὁμοίως ἐπιτηδεῖας
 προσηνέχθησαν.²⁸ ἡμεῖς δὲ δὴ κριταὶ ἅμα καὶ λειτουργοὶ²⁹ τοῦ
 πολέμου γιγνόμενοι, καὶ προσέτι καὶ ἐπ' αὐτοφώρους³⁰ τοὺς
 ἐχθροὺς τὰ ὅπλα εὐθὺς ἐπιφέροντες, οὐτ' ἀνεξετάστως οὐτ' ἀδίκως
 οὐτ' ἀπροφυλάκτως αὐτὸν ποιησόμεθα.

42. Καὶ μοι εἴ τις ὑμῶν ἐκεῖνο ὑπολαμβάνει, τί δὴ τηλικούτον ὁ
 Ἀριόουιστος πεπλημμέληκεν³¹ ὥστ' ἀντὶ φίλου καὶ συμμάχου
 πολέμιος ἡμῖν γενέσθαι, σκοπεῖτω τοῦθ', ὅτι τοὺς ἀδικεῖν τι
 ἐπιχειροῦντας οὐκ ἐφ' οἷς³² ποιοῦσι μόνον ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς³²
 φρονοῦσιν ἀμύνασθαι δεῖ, καὶ τήν τε αὖξιν³³ αὐτῶν πρὶν καὶ
 βλαβῆναι τι προκαταλαμβάνειν, καὶ μὴ περιμέναντας³⁴ κακῶς ἔργω
 παθεῖν, τότε τιμωρεῖσθαι. Ὅτι τοίνυν καὶ ἐχθρὸς καὶ ἔχθιστός ἐστιν
 ἡμῖν, πῶς ἂν ἄλλως μᾶλλον ἐλεγχθεῖν ἢ ἐξ ὧν ἐποίησεν; Πέμπαντος
 γάρ μου πρὸς αὐτὸν φιλικῶς ὅπως ἔλθῃ τε πρὸς ἡμᾶς καὶ κοινῇ³⁵
 μεθ' ἡμῶν βουλευσῆται περὶ τῶν παρόντων, οὐτ' ἦλθεν οὐθ' ἦξειν
 ὑπέσχετο.³⁶ Καίτοι τί μὲν ἐγὼ ἄδικον ἢ ἀνεπεικὲς³⁷ ἢ φορτικόν³⁸
 ἐποίησα μεταπεμφάμενος αὐτὸν ὡς φίλον καὶ σύμμαχον; Τί δὲ
 ἐκεῖνος ὕβρεως καὶ ἀσελγείας,³⁹ οὐκ ἐθελήσας ἐλθεῖν, ἐκλέλοιπεν;
 Ἄρ' οὐ δυοῖν ἀνάγκη θάτερον,⁴⁰ ἢτοι ὑπωπτευκότα⁴¹ αὐτόν τι κακὸν
 πείσεσθαι ἢ ὑπερπεφρονηκότα⁴² ἡμᾶς τοῦτο πεποιηκέναι; Οὐκοῦν
 εἴτε τι ὑποτετόπηκεν,⁴³ σαφέστατα αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξελέγχει
 ἐπιβουλεύοντα ἡμῖν· οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν μηδὲν δεινὸν παθὼν ὑποπτὸς
 ἐστιν, οὐδ' ἀπ' ὀρθῆς καὶ ἀδόλου τῆς γνώμης γίγνεται, ἀλλ' οἱ
 προπαρεσκευασμένοι τινὰς ἀδικῆσαι ἐτοίμην τὴν ὑποψίαν κατ'
 αὐτῶν ἐκ τοῦ συνειδότος⁴⁴ σφῶν ἔχουσιν· εἴτ' αὖ μηδενὸς τοιούτου
 ὑπόντος ὑπερεόρακε⁴⁵ τε ἡμᾶς καὶ λόγοις ὑπερηφάνοις⁴⁶ ὕβρικε, τί
 χρὴ τοῦτον, ἐπειδὴν ἔργου τινὸς ἐπιλάβηται, προσδοκῆσαι πράξειν;
 Ὁ γάρ, ἐν οἷς μηδὲν κερδανεῖν⁴⁷ ἔμελλε, τοσαύτη ὑπεροψία
 κεχρημένος πῶς οὐ πόρρωθεν⁴⁸ ἐξελέλεγκται μηδὲν δίκαιον μήτε
 φρονῶν μήτε πράσσων; Οὐ τοίνυν ἀπέχρησεν⁴⁹ αὐτῷ τοῦτο, ἀλλὰ
 καὶ ἐμὲ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἐκέλευσεν, εἴπερ τι αὐτοῦ δεοίμην.

²⁵ ἐγγχειρίζω übergeben, anvertrauen

²⁶ τὸ διαγνῶναι die Entscheidung über...

²⁷ ἀκριβῶς richtig beurteilen

²⁸ προσφέρω *Pass.*: jem. entgegen-treten ²⁹ λειτουργός, -οῦ Ausführer ³⁰ αὐτόφωρος 2 enttarnt, überführt

³¹ πλημμελέω sich vergehen

³² = ἐπὶ τούτοις, ἃ (*rel. Attr.*); ἐπὶ + *Dat.* wegen

³³ αὖξιν, -εως *hier*: Aufrüstung

³⁴ περιμένω abwarten

³⁵ κοινῇ (*Adv.*) gemeinsam

³⁶ ὑπέχομαι DM versprechen, zusagen

³⁷ ἀνεπεικὲς 2 unangemessen

³⁸ φορτικὸς 3 gemein

³⁹ ἀσελγεία, -ας Vermessenheit

⁴⁰ θάτερος 3 der andere

⁴¹ ὑποπτέω Verdacht schöpfen

⁴² ὑπερφρονέω verachten

⁴³ ὑποτοπέω argwöhnen

⁴⁴ τὸ συνειδός, -οτος (*subst. Part.*) (*schlechtes*) Gewissen

⁴⁵ ὑπεροράω geringschätzen

⁴⁶ ὑπερήφανος 2 überheblich

⁴⁷ κερδαίνω (persönlichen) Vorteil haben

⁴⁸ πόρρωθεν (*Adv.*) von vornherein

⁴⁹ ἀποχράω genügen

Imperialismus III:

Ein selbstverschuldeter Rückschlag im Mittleren Osten (Crassus bei Carrhae)

40, 12-13

Ein halbherziger Feldzug: Machtdemonstration ohne bleibende Ordnung

Cäsar hat in Gallien große Erfolge errungen, und das macht seinen politischen Mit-Spieler Crassus ehrgeizig (54 v.Chr.).

12. Ὁ δὲ δὴ Κράσος ἐπιθυμήσας τι καὶ αὐτὸς δόξης τε ἅμα καὶ κέρδους ἐχόμενον¹ πρᾶξαι, ἔπειτ' ἐπειδὴ μηδὲν ἐν τῇ Συρίᾳ² τοιοῦτό τι εἶδεν ὃν (αὐτοὶ τε γὰρ ἡσυχάζον,³ καὶ οἱ πρόσθε προσπολεμήσαντες σφισιν οὐδὲν ὑπ' ἀδυνασίας παρεκίνουν⁴), ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἐπεστράτευσε, μήτε ἔγκλημά⁵ τι αὐτοῖς ἐπιφέρων μήτε τοῦ πολέμου οἱ ἐψηφισμένου⁶ αὐτοὺς τε γὰρ παμπλουσίους ἤκουεν ὄντας, καὶ τὸν Ὀρώδη⁷ εὐάλωτον⁸ ἄτε καὶ νεοκατάστατον⁹ εἶναι προσεδόκησε.¹⁰ Τὸν τε οὖν Εὐφράτην ἐπεραιώθη, καὶ προῆλθεν ἐπὶ πολὺ τῆς Μεσοποταμίας, φέρων τε αὐτὴν καὶ πορθῶν.¹¹ τῆς γὰρ διαβάσεως αὐτοῦ ἀδοκῆτου τοῖς βαρβάροις γενομένης οὐδεμία ἀκριβὴς φυλακὴ αὐτῆς καθειστήκει,¹² ὥστε ταχὺ μὲν ὁ Σιλᾶκης ὁ τότε τῆς χώρας ἐκείνης σατραπεύων ἠττήθη τε περὶ Ἰχνίας, τείχος¹³ τι οὕτω καλούμενον, ἱππεῦσιν ὀλίγοις μαχεσάμενος, καὶ τρωθεὶς ἀπεχώρησεν αὐτάγγελος τῷ βασιλεῖ τῆς ἐπιστρατείας αὐτοῦ γενησόμενος,

13. ταχὺ δὲ καὶ ὁ Κράσος τὰ τε φρούρια¹⁴ καὶ τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας μάλιστα, τὰς τε ἄλλας καὶ τὸ Νικηφόριον ὠνομασμένον, προσεποιήσατο.¹⁵ τῶν γὰρ Μακεδόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συστρατευσάντων σφίσιν Ἑλλήνων ἄποικοι¹⁶ πολλοί, βίᾳ ἀχθόμενοι καὶ ἐς τοὺς Ῥωμαίους ὡς καὶ φιλέλληνας πολλὰ ἐλπίζοντες, οὐκ ἀκουσίως μεθίσταντο.¹⁷ πλὴν τε ὅτι οἱ Ζηνοδοτίου οἰκῆτορες μετέπεμψάν τινες¹⁸ αὐτῶν ὡς καὶ μεταστησόμενοι, ἐπειδὴ δὲ ἔνδον ἐγένοντο, ἀπέλαβόν τε αὐτοὺς καὶ διέφθειραν καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀνέστησαν,¹⁹ οὐδὲν ἄλλο δεινὸν οὔτε ἔπραξε τότε Κράσος οὔτε ἔπαθε. Πάντως δὲ κἂν²⁰ τὰ λοιπὰ χωρία τὰ ἐντὸς τοῦ Τίγριδος ὄντα ἐκεχείρωτο,²¹ εἰ τῇ τε ἑαυτοῦ ὁρμῇ²² καὶ τῇ τῶν βαρβάρων ἐκπλήξει πρὸς πάντα ὁμοίως ἐκέχρητο, καὶ προσέτι καὶ κατὰ χώραν χειμάσας²³ ἐν φρουρᾷ αὐτὰ ἀκριβεῖ ἐπεποιήτο. Νῦν δὲ ἐλὼν, ὅσα ἐξ ἐπιδρομῆς²⁴ ἠδυνήθη λαβεῖν, οὔτε τι τῶν λοιπῶν οὔτ' αὐτῶν ἐκείνων ἐφρόντισεν, ἀλλὰ τῇ τε ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ διατριβῇ ἀχθεσθεὶς καὶ τῆς ἐν τῇ Συρίᾳ ῥαστώνης²⁵ ἐπιθυμήσας παρέσχετο τοῖς Πάρθοις καιρὸν παρασκευάσασθαι καὶ τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἐν τῇ χώρᾳ στρατιώτας κακῶσαι.²⁶

¹ ἔχω M hier: verbunden sein mit (+Gen.) ² C. war z.Z. Statthalter in Syrien ³ ἡσυχάζω Frieden halten

⁴ παρακινέω die bestehende Ordnung stören

⁵ ἔγκλημα, -ατος Anschuldigung

⁶ ψηφίζω hier: (durch Abstimmung) bewilligen

⁷ Ὀρώδης, -ου O. (neuer König der P. durch Umsturz)

⁸ εὐάλωτος 2 „ein leichter Fang“

⁹ νεοκατάστατος 2 frisch an die Macht gekommen ¹⁰ προσδοκάω einschätzen als ¹¹ φέρω (hier), πορθῶ ausrauben und plündern

¹² καθίσταμαι M zusammentreten, aufgestellt werden

¹³ τείχος, -ους hier: Festung

¹⁴ φρούριον, -ου befestigtes Lager

¹⁵ προσποιέω M: auf seine Seite bringen

¹⁶ ἄποικος, -ου Kolonist; Nachkomme

¹⁷ μεθίσταμαι M die Seite wechseln

¹⁸ μεταπέμνω holen; τινες gemeint sind Römer

¹⁹ ἀνίσταμαι M hier: vertrieben werden

²⁰ = καὶ ἂν (Krisis); Irrealis d. Vght.!

²¹ χειρόω/M in seine Gewalt bringen

²² ὁρμή, -ῆς Schwung (des Angriffs)

²³ χειμάζω hier: überwintern

²⁴ ἐπιδρομή, -ῆς (unvermuteter) Angriff

²⁵ ῥαστώνη, -ης leichtfertiges Leben

²⁶ κακῶ Schaden zufügen (+Akk.)

40, 17, 3-19

Vorzeichen und Größenwahn („Uns kann sowas nicht passieren“)

Der Partherkönig fordert von Crassus Wiedergutmachung; der droht ihm prahlerisch einen neuen Feldzug an, das Ziel soll Seleukia in Mesopotamien sein (53 v.Chr.).

17. Τῷ δὲ δὴ Κράσῳ τὸν Εὐφράτην κατὰ τὸ Ζεῦγμα (οὕτω γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατείας τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ὅτι ταύτη¹ ἐπεραιώθη, κέκληται) διαβαίνοντι καὶ προφανῇ καὶ εὐσύμβολα² συνηέχθη.³

18. Ὁ γὰρ ἀετὸς ὠνομασμένος (ἔστι δὲ νεὼς μικρός, καὶ ἐν αὐτῷ ἀετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται· καθίσταται τε ἐν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ καταλόγου⁴ στρατοπέδοις,⁵ καὶ οὐδαμόσε⁶ ἐκ τῶν χειμαδίων,⁷ πλὴν εἴ ποι σύμπας ὁ στρατὸς ἐξίοι, κινεῖται· καὶ αὐτὸν εἰς ἀνὴρ ἐπὶ δόρατος μακροῦ, ἐς ὃξὺ τὸν στύρακα⁸ ἀπηγμένου ὥστε καὶ ἐς τὸ δάπεδον⁹ καταπήγνυσθαι,¹⁰ φέρει) - τούτων οὖν τῶν αἰετῶν εἰς οὐκ ἠθέλησε τὸν Εὐφράτην αὐτῷ¹¹ τότε συνδιαβῆναι, ἀλλὰ ἐν τῇ γῇ ἐνέσχετο ὥσπερ ἐμπεφυκώς, πρὶν δὴ πολλοὶ περιστάντες βία αὐτὸν ἀνέσπασαν. Καὶ ὁ μὲν καὶ ἄκων ἐπηκολούθησε,¹² σημεῖον¹³ δὲ τι τῶν μεγάλων, τῶν τοῖς ἰστίοις¹⁴ εὐκότων καὶ φοινικᾷ¹⁵ γράμματα ἐπ' αὐτοῖς πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος¹⁶ ἐχόντων, ἐς τὸν ποταμὸν ἀπὸ τῆς γεφύρας περιτραπὲν ἐνέπεσε. Καὶ τοῦτο μὲν ὑπὸ πνεύματος ὄντος σφοδροῦ¹⁷ ἐγένετο· ὁ δὲ δὴ Κράσος καὶ τᾶλλα τὰ ἰσομήκη οἱ¹⁸ συντεμών, ὅπως βραχύτερα καὶ ἐκ τούτου καὶ βεβαιότερα¹⁹ φέρειν εἴη, προσεπηύξησε²⁰ τὰ τέρατα. Καὶ γὰρ ὁμίχλη²¹ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ ποταμοῦ διαβάσει τοσαύτη τοῖς στρατιώταις περιεχύθη ὥστε περὶ τε ἀλλήλοις αὐτοὺς σφαλῆναι καὶ μηδὲν τῆς πολεμίας,²² πρὶν ἐπιβῆναι αὐτῆς, ἰδεῖν· καὶ τὰ διαβατήρια τά τε ἀπόβαθρά²³ σφισι δυσχερέστατα²⁴ ἐγένετο. Κἂν²⁵ τούτῳ ἄνεμός τε πολὺς ἐπέπεσε καὶ κεραυνοὶ κατέσκηψαν,²⁶ ἢ τε γέφυρα, πρὶν πάντας αὐτοὺς διελθεῖν, διελύθη. Καὶ ἦν γὰρ τὰ γινόμενα οἷα²⁷ πάντα τινὰ καὶ τῶν πάνυ ἀγνωμόνων τε καὶ ἀσυνέτων²⁸ ἐκδιδάξαι, ὅτι κακῶς ἀπαλλάξουσιν καὶ οὐκ ἀνακομισθήσονται, φόβος καὶ κατήφεια²⁹ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐγένετο δεινή.

19. Ὁ οὖν Κράσος παραμυθούμενος³⁰ αὐτοὺς εἶπεν ὅτι³¹ „Μὴ καταπλήττεσθε, ἄνδρες στρατιῶται, εἰ ἡ γέφυρα διέφθαρται, μηδὲ οἴεσθε ἐκ τούτου χαλεπὸν τι ἐπισημαίνεσθαι· ἐγὼ γὰρ ὑμῖν αὐτὸς ἐπομνύς³² λέγω ὅτι δι' Ἀρμενίας τὴν ἐπάνοδο³³ ποιήσασθαι ἔγνωκα.“³⁴ Ἐκ μὲν δὲ οὖν τούτου ἐθάρσυνε,³⁵ νῦν δὲ προσεπειπὼν τινα ἔφη, μέγα ἀναβοήσας, „Θαρσεῖτε· οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἐντεῦθεν ἐπανήξει.“ Ἀκούσαντες γὰρ τοῦθ' οἱ στρατιῶται οἰωνόν³⁶ τέ σφισιν οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἦττω γεγονέναι ἐνόμισαν, καὶ ἐς ἀθυμίαν πλείω κατέπεσον, ὥστε μηδὲν ἔτι μηδὲ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ παραινέσεων³⁷ φροντίσαι, δι' ὧν τὸν τε βάρβαρον ἐφάυλιζε,³⁸ καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων

¹ ταύτη (*Adv.*) an dieser Stelle
² προφανής, εὐσύμβολος eindeutig und leicht zu deuten (*hier: Subst.n.*)
³ συμφέρω *Pass. hier:* zustoßen

⁴ κατάλογος, -ου *hier:* Aushebung (von Bürgern)

⁵ στρατόπεδον, -ου *hier:* Legion

⁶ οὐδαμόσε (*Adv.*) nirgendwohin

⁷ χειμάδια, -ων (*n.Pl.*) Winterlager

⁸ στύραξ, -ακος *m.* Schaft(-Ende)

⁹ δάπεδον, -ου Boden

¹⁰ καταπήγνυμι/M in den Boden rammen

¹¹ *Dat.soc.*

¹² ἐπακολουθεῖν mitziehen

¹³ σημεῖον, -ου *hier:* Feldzeichen (*Fahne*) ¹⁴ ἰστίον, -ου Segel

¹⁵ φοινικοῦς, -ῆ, -οὖν purpurn

¹⁶ αὐτοκράτωρ, -ορος *lat.:* „imperator“

¹⁷ σφοδρός 3 heftig

¹⁸ ἰσομήκης 2 gleich groß wie (+*Dat.*); οἱ (*enklit.*) *Dat.Sg.Pers.-Pron.:* (mit) ihm ¹⁹ βέβαιος 3/2 klar; sicher

²⁰ προσεπαύξανω noch vermehren

²¹ ὁμίχλη, -ης Nebel

²² *erg.* γῆς

²³ διαβατήριον, ἀπόβαθρον *erg.* ἱερὸν Ὑπερβαθρῶν- und Landungs-Opfer (*rituell vorgeschrieben*)

²⁴ δυσχερής 2 ungünstig ²⁵ = καὶ ἐν (*Krasis*) ²⁶ κατασκήπτω *hier intr.:* einschlagen ²⁷ ἦν...οἷα +*AcI* „waren dergestalt, dass... (konnte)“

²⁸ ἀσύνετος 2 begriffsstutzig, phantasielos

²⁹ κατήφεια, -ας Mutlosigkeit

³⁰ παραμυθεῖσθαι DM trösten

³¹ ὅτι *vor dir. Rede* unübersetzt

³² ἐπομνύς *Part.Präs.A.Nom.Sg.v.* ἐπ-όμνυμι einen Eid auf etw. ablegen

³³ ἐπάνοδος, -ου *f.* Rückmarsch

³⁴ γινώσκω *hier:* beschließen (+*Inf.*)

³⁵ θαρσύνω aufmuntern

³⁶ οἰωνός, -οῦ Vogel, *hier:* Vorzeichen

³⁷ παραινέσεις, -εως Ermunterung

³⁸ φαυλίζω „heruntermachen“

ἐνεκωμίαζε,³⁹ χρήματά τε αὐτοῖς ἐδίδου καὶ γέρα ἐπηγγέλλετο. Ἀλλὰ καὶ ὥς εἶποντο, καὶ οὔτε ἀντεῖπέν οἱ οὐδείς οὔτ' ἀντέπραξε, τάχα⁴⁰ μὲν καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου, ἥδη δὲ καὶ ἐκπεπληγμένοι καὶ μήτε τι βουλευῆσαι μήτε πρᾶξαι σωτήριον⁴¹ δυνάμενοι. Πάντα γοῦν καὶ τὰ ἄλλα, καθάπερ ὑπὸ δαιμονίου τινὸς κατακεκριμένοι, καὶ ταῖς γνώμαις καὶ τοῖς σώμασιν ἐσφάλλοντο.

40, 21, 2-24, 2

Das Fiasko der Großmacht

Der Fürst Abgar täuscht Parteinahme für Rom vor und überredet Crassus, den Marsch zur sicheren Etappe in der Griechenstadt Seleukia aufzugeben und gegen die parthische Hauptmacht zu schwenken. Er hat indes vor, während der zu erwartenden Schlacht seinerseits die Römer anzugreifen.

21. Ἐπράχθη δὲ ὧδε. Οἱ Πάρθοι τὸ πλεῖον τοῦ στρατοῦ σφῶν ἀποκρύψαντες (ἡ γὰρ χώρα ἀνώμαλός¹ τέ πη² ἦν καὶ δένδρα εἶχεν) ἀπήντησαν τοῖς Ῥωμαίοις. Ἰδὼν οὖν αὐτοὺς ὁ Κράσσοις, οὐκ ἐκείνους ἀλλ' ὁ νεώτερος (πρὸς γὰρ τὸν πατέρα ἐκ τῆς Γαλατίας³ παρῆν), καὶ καταφρονήσας σφῶν ὡς καὶ μόνων, ἀντεξήγαγε τῷ ἱππικῷ, καὶ τραπομένους ἐξεπίτηδες⁴ αὐτοὺς ἐπιδιώκων ὡς καὶ κρατῶν ἀπήχθη⁵ πολὺ ἀπὸ τῆς φάλαγγος, κἀνταῦθα⁶ περιστοιχισθεὶς⁷ κατεκόπη.

22. Γενομένου δὲ τούτου οἱ πεζοὶ τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἀπετράποντο μὲν, ἀλλὰ καὶ προθύμως τοῖς Πάρθοις, ὡς καὶ τιμωρήσοντες⁸ αὐτῷ, συνέμιξαν· οὐ μέντοι καὶ ἄξιόν σφῶν οὐδὲν ἔκ τε τοῦ πλήθους καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς μάχης αὐτῶν,⁹ ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀβγάρου ἐπιβουλευθέντες, ἐποίησαν. Εἴτε γὰρ συνασπίσαι ἔγνωσαν¹⁰ ὡς καὶ τῇ πυκνότητι¹¹ τῆς τάξεώς σφῶν τὰ τοξεύματα αὐτῶν ἐκφευζόμενοι, προσπίπτοντές σφισιν οἱ κοντοφόροι¹² ῥύμη¹³ τοὺς μὲν κατέβαλλον, τοὺς δὲ πάντως γοῦν ἐσκεδάννυσαν· εἴτε καὶ διασταίεν¹⁴ ὅπως τοῦτό γε ἐκκλίνοιεν, ἐτοξεύοντο. Κἀν¹⁵ τούτῳ πολλοὶ μὲν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς προσελάσεως¹⁶ τῶν κοντοφόρων ἐκπληττόμενοι ἔθνησκον, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἱππέων ἐγκαταλαμβανόμενοι¹⁷ ἐφθείροντο· ἄλλοι τοῖς κοντοῖς ἀνετρέποντο ἢ καὶ ἀναπειρόμενοι¹⁸ ἐφέροντο. Τὰ τε βέλη καὶ πυκνὰ καὶ πανταχόθεν ἅμα αὐτοῖς ἐμπίπτοντα συχνοὺς μὲν καιρίᾳ¹⁹ πληγῇ κατέβαλλε, συχνοὺς δὲ ἀπομάχους²⁰ εἰργάζετο, πᾶσι δ' ἀσυχολίαν²¹ ἐνεποίει· ἔς τε γὰρ τοὺς ὀφθαλμούς σφῶν ἐσπετόμενα²² καὶ πρὸς τὰς χεῖρας τό τε ἄλλο σῶμα πᾶν καὶ διὰ τῶν ὀπλων χωροῦντα τήν τε προφυλακὴν αὐτῶν ἀφηρεῖτο,²³ καὶ γυμνοῦσθαί σφας πρὸς τὸ αἰεὶ τιτρώσκον ἠνάγκαζεν, ὥστε ἐν ᾧ τις τόξευμα ἐφυλάττετο ἢ καὶ ἐμπαγὲν²⁴ ἐξηρεῖτο, πλείω τραύματα ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἐλάμβανε. Κἂκ τούτου ἄπορον²⁵ μὲν σφισι κινηθῆναι, ἄπορον δὲ καὶ ἀτρεμίζειν²⁶ ἦν· οὔτε γὰρ ἀσφάλειαν οὐδέτερον αὐτοῖς εἶχε,²⁷ καὶ τὸν ὄλεθρον ἀμφότερα ἐπέφερε, τὸ μὲν ὅτι οὐκ

³⁹ ἐγκωμίαζω „in den Himmel heben“

⁴⁰ τάχα (Adv.) hier: zuerst einmal

⁴¹ σωτήριος 3 rettend

¹ ἀνώματος 2 uneben, unübersichtlich ² πη (Adv., enklit.) in gewisser Weise

³ „der jüngere C.“: der Sohn war aus Gallien zu Crassus gestoßen

⁴ ἐξεπίτηδες (Adv.) absichtlich

⁵ ἀπάγω Pass. hier: sich entfernen

⁶ = καὶ ἐνταῦθα (Krisis)

⁷ περιστοιχίζω einkreisen

⁸ τιμωρέω rächen (+Dat.)

⁹ gemeint sind Übermacht und „irreguläre“ Kampfweise der P.

¹⁰ γινώσκω hier: sich entschließen (+Inf.); συνασπίζω die Formation d. Schildkröte einnehmen

¹¹ πυκνότης, -ητος Gedrängtheit

¹² κοντοφόρος, -ου Lanzenreiter

¹³ ῥύμη, -ης Schlag, Schub

¹⁴ διίστημι M hier: Schlachtreihe öffnen ¹⁵ = καὶ ἐν (Krisis)

¹⁶ προσέλασις, -εως Heranreiten, Angriff

¹⁷ ἐγκαταλαμβάνω abschneiden

¹⁸ ἀναπείρω durchbohren

¹⁹ καιρίος 3 entscheidend, tödlich

²⁰ ἀπόμαχος 2 kampfunfähig

²¹ ἀσυχολία, -ας keine (Gelegenheit zur) Ruhe oder Erholung

²² ἐσπέτομαι DM „hineinfliegen“

²³ ἀφαιρέω/M wegnehmen; Subj. ist τὰ βέλη, dazu part.coni. ἐσπετόμενα, χωροῦντα

²⁴ ἐμπαγὲν Part.Aor.Pass.n.v. ἐμπήγνυμι hineinstecken, eindringen

²⁵ ἄπορος 2 unmöglich; erg. ἦν

²⁶ ἀτρεμίζω ruhig Stellung halten

²⁷ ἔχω hier: bieten

ἐδύναντο, τὸ δὲ ὅτι ῥᾶον ἐπιτρώσκοντο.

23. Καὶ ταῦτα μὲν, ἕως ἔτι πρὸς μόνους τοὺς ἐμφανεῖς πολεμίους ἐμάχοντο, ἔπασχον· ὁ γὰρ Ἀβγαρος οὐκ εὐθὺς αὐτοῖς ἐπεχείρησεν.²⁸ ἐπεὶ δὲ καὶ ἐκεῖνος ἐπέθετο,²⁹ ἐνταῦθα οἱ Ὀρροηνοὶ³⁰ αὐτοὶ τε ὀπισθεν ἐς τὰ γυμνὰ ἀπεστραμμένους σφᾶς ἔπαιον³¹ καὶ τοῖς ἄλλοις ῥᾶον φονεῦν παρείχον. Τὴν γὰρ τάξιν, ὅπως ἀντιπρόσωποι³² αὐτοῖς γένωνται, ἐξελίξαντες³³ ὀπισθεν σφῶν τοὺς Πάρθους ἐποίησαντο. Αὐθὶς τε οὖν πρὸς αὐτοὺς μετεστράφησαν,³⁴ καὶ πάλιν αὐθὶς πρὸς ἐκείνους, εἴτα πρὸς τούτους. Κᾶκ τοῦ τοιούτου μᾶλλον ἐπιταραχθέντες, ἅτε καὶ συνεχῶς δεῦρο κἀκεῖσε μεθιστάμενοι³⁵ καὶ πρὸς τὸ ἀεὶ τιτρώσκον ἀποβλέπουν ἀναγκαζόμενοι, τοῖς τε ξίφεσι τοῖς σφετέροις περιέπιπτον³⁶ καὶ πολλοὶ καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀπώλοντο. Τέλος³⁷ δὲ ἐς στενὸν οὕτω κατεκλείσθησαν, ἀναγκαζόμενοι, τῶν πολεμίων ἀεὶ σφισι πανταχόθεν ἅμα προσπιπτόντων, ταῖς τῶν παραστατῶν³⁸ ἀσπίσι τὰς γυμνώσεις σφῶν προστέλλειν,³⁹ ὥστε μὴδὲ κινηθῆναι ἔτι δυνηθῆναι. Οὐ μὴν οὐδὲ τὴν στάσιν βεβαίαν⁴⁰ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν νεκρῶν εἶχον, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐκείνοις ἀνετρέποντο. Τό τε καῦμα καὶ τὸ δίψος⁴¹ (μεσοῦντός τε γὰρ τοῦ θέρους⁴² καὶ ἐν μεσημβρίᾳ ταῦτ' ἐγίγνετο) καὶ ὁ κονιορτός⁴³ (ὅπως γὰρ ὅτι πλείστος αἶροίτο, πάντες σφᾶς οἱ βάρβαροι περιίππευον) δεινῶς τοὺς λοιποὺς συνήρει,⁴⁴ καὶ συχνοὶ καὶ ὑπὸ τούτων ἄτρωτοι ἔπεσον.

24. Κᾶν⁴⁵ πασσυδί⁴⁶ ἀπώλοντο, εἰ μὴ οἱ τε κοντοὶ τῶν βαρβάρων οἱ μὲν ἀπεστράφησαν⁴⁷ οἱ δὲ ἐκλάσθησαν, καὶ αἱ νευραὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς βολῆς ἐρράγησαν, τὰ τε βέλη ἐξετοξεύθη, καὶ τὰ ξίφη πάντα ἀπημβλύνη,⁴⁸ τό τε μέγιστον οἱ ἄνδρες αὐτοὶ φονεύοντες ἐξέκαμον.⁴⁹ Οὕτω γὰρ δὴ, (καὶ γὰρ νῦν ἐγίγνετο καὶ πόρρω ποι ἀφιππεῦσαι αὐτοὺς ἐχρήν), ἀπεχώρησαν· οὐδέποτε γὰρ πλησίον οὐδὲ τοῖς ἀσθενεστάτοις στρατοπεδεύονται⁵⁰ διὰ τὸ μηδεμιᾶ ταφρείᾳ⁵¹ χρῆσθαι καὶ διὰ τό, ἃν τις ἐπέλθῃ σφίσιν ἐν τῷ σκότῳ, ἀδύνατοι μὲν τῇ ἵππῳ, ἀδύνατοι δὲ καὶ τῇ τοξείᾳ ἰσχυρίσασθαι⁵² εἶναι.

²⁸ ἐπιχειρέω +Dat. hier: losgehen auf

²⁹ ἐπιτίθημι M hier: angreifen

³⁰ οἱ Ὀρροηνοὶ Einw.v. Osrhoene (=die Leute des Abgar)

³¹ παῖω schlagen, stoßen

³² ἀντιπρόσωπος 2 Front zu Front

³³ ἐξελίσσω auf-, ausrollen

³⁴ μεταστρέφω Pass.: (die Front) wenden

³⁵ μεθίστημι M hier: Stellung wechseln

³⁶ περιπίπτω anstoßen, auf etw. fallen

³⁷ τέλος (Adv.) schließlich

³⁸ παραστάτης, -ου „Nebenmann“

³⁹ προστέλλω hier: schützen

⁴⁰ βεβαῖος 3/2 sicher

⁴¹ καῦμα, -ατος; δίψος, -ους Hitze und Durst ⁴² θέρους μεσοῦν (Part.Präs.) Hochsommer

⁴³ κονιορτός, -οῦ Staub(wolke)

⁴⁴ συναίρῃω „fertigmachen“

⁴⁵ = καὶ ἄν: Irrealis d. Vglt.!

⁴⁶ πασσυδί (Adv.) haufenweise, alle zusammen

⁴⁷ ἀποστρέφω hier: verbiegen

⁴⁸ ἀπαμβλύνω stumpf machen

⁴⁹ ἐκκάμνω Aor. ἐξέκαμον ermüden

⁵⁰ στρατοπεδεύω/M Lager aufschlagen

⁵¹ ταφρεία, -ας Grabenanlage

⁵² ἰσχυρίζω M: sich zur Wehr setzen

40, 26, 3-27

Die „Perfidie der Orientalen“ und das Ende

Crassus flüchtet mit den Überlebenden zunächst nach Carrhae; bei einem nächtlichen Ausbruchsversuch werden die Einheiten getrennt, ein Teil kann sich nach Syrien durchschlagen. Crassus besetzt mit dem Rest der Hauptmacht eine Hügelstellung, die nur mehr den Rückmarsch nach Armenien zulässt; wegen der Aussichtslosigkeit des zu erwartenden Gewaltmarsches lässt er sich auf persönliche Waffenstillstands-Verhandlungen mit dem parthischen Kommandanten Surenas ein.

26. Ἐτοίμου οὖν αὐτοῦ πρὸς τὰς σπονδὰς¹ γενομένου ὁ Σουρήνας

¹ σπονδαί, -ῶν (f.Pl.), σπένδομαι Aor. ἐσπεισάμην Vertrag; V. schließen

οὐκ ἠθέλησε δι' ἐτέρων σπείσασθαι, ἀλλ' ὅπως αὐτὸν μετ' ὀλίγων ἀπολαβῶν συλλάβῃ, αὐτῷ ἐκείνῳ ἔφη βούλεσθαι ἐς λόγους ἐλθεῖν.² Καὶ τούτου δόξαν³ σφίσιν ἐν τῷ μεταίχμιῳ^{3a} μετ' ἴσων ἀνδρῶν ἐκατέρωθεν⁴ συμβαλεῖν ἀλλήλοις, ὃ τε Κράσσοις ἐς τὸ ὁμαλὸν⁵ ὑποκατέβη, καὶ ὁ Σουρήνας ἵππον αὐτῷ δῶρον, ἵνα δὴ θάσσον πρὸς αὐτὸν ἀφίκηται, ἔπεμψε.

27. Καὶ οὕτω διαμέλλοντα⁶ τὸν Κράσσον, καὶ βουλευόμενον, ὃ τι ποιήσῃ, συναρπάσαντες οἱ βάρβαροι βίαν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέβαλον. Κὰν τούτῳ ἀντιλαμβανομένων αὐτοῦ τῶν Ῥωμαίων ἐς τε χεῖράς σφίσις ἦλθον, καὶ τέως⁷ μὲν ἰσοπαλεῖς⁸ ἐγίνοντο, ἔπειτα δὲ προσβοηθησάντων τινῶν αὐτοῖς ἐπεκράτησαν· οἱ γὰρ βάρβαροι ἐν τε τῷ πεδίῳ ὄντες καὶ προπαρεσκευασμένοι ἔφθισαν⁹ τοὺς ἄνω Ῥωμαίους ἀμύναντες¹⁰ σφίσι.¹¹ Καὶ οἱ τε ἄλλοι ἔπeson καὶ ὁ Κράσσοις, εἴτ' οὖν ὑπὸ τῶν σφετέρων τινός, ὅπως μὴ ζωγρηθῇ,¹² εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπειδὴ κακῶς ἐτέτρωτο, ἐσφάγη. Καὶ ἐκείνῳ μὲν τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο, καὶ αὐτοῦ χρυσὸν ἐς τὸ στόμα οἱ Πάρθοι, ὥς γέ τινες λέγουσιν, ἐνέτηξαν¹³ ἐπισκώπτοντες.¹⁴ οὕτω γὰρ δὴ περὶ τὰ χρήματα, καίτοι πολυχρήματος ὢν, ἐσπουδάκει,¹⁵ ὥστε καὶ ὡς πένητας οἰκτεῖρειν¹⁶ τοὺς μὴ δυναμένους στρατόπεδον¹⁷ ἐκ καταλόγου¹⁸ οἴκοθεν θρέψαι.¹⁹ τῶν δὲ δὴ στρατιωτῶν τὸ μὲν πλεῖον διὰ τῶν ὀρῶν ἐς τὴν φιλίαν²⁰ ἀπέφυγε, τὸ δὲ τι καὶ ἐς τοὺς πολεμίους ἐάλω.²¹

² ἐς λόγους ἔρχομαι +Dat. mit jem. ein Gespräch führen

³ δόξαν (Part.n./abs.Akk.) σφίσις „nachdem sie übereingekommen waren“

^{3a} μεταίχμιον, -ου „Niemandesland außer Schussweite“

⁴ ἐκατέρωθεν (Adv.) auf beiden Seiten ⁵ ὁμαλός 3 eben

⁶ διαμέλλω zögern

⁷ τέως (Adv.) hier: eine Zeitlang

⁸ ἰσοπαλεῖς 2 gleich stark

⁹ φθάνω Aor. ἔφθην zuvorkommen (+Akk.)

¹⁰ ἀμύνω +Dat. zu Hilfe kommen

¹¹ = ἐαυτοῖς (gemeint sind die eigenen Leute)

¹² ζωγρέω (lebendig) fangen

¹³ ἐντήκω „hineinschmelzen“ = flüssig einfließen

¹⁴ ἐπισκώπτω verhöhnen

¹⁵ σπουδάζω +Gen. sich um etw. bemühen ¹⁶ οἰκτεῖρω „bedauern“

¹⁷ στρατόπεδον, -ου hier: Legion

¹⁸ κατάλογος, -ου hier: Aushebung

¹⁹ οἴκοθεν τρέφω aus eigenen Mitteln erhalten ²⁰ ἐργ. γῆν ²¹ ὀλίσκομαι

Aor. ἐάλων gefangen werden

37, 15, 2-16, 4

Nachtrag: Die natürliche Perfidie der Großmacht (Generalangriff am Sabbat)

63 v.Chr.: Pompeius rückt nach dem völligen Sieg über Mithridates (s.o.) weiter nach Süden vor, um die Nachbarschaft Syriens völlig zu unterwerfen.

15. Κἀντεῦθεν¹ ἐπὶ τὴν Συρίαν τὴν Παλαιστίνην, ὥς καὶ τὴν Φοινίκην κακώσαντας,² ὥρμησεν. Ἡρχον δὲ αὐτῶν Ὑρκανός τε καὶ Ἀριστόβουλος ἀδελφοί, καὶ ἐτύγχανον ὑπὲρ τῆς τοῦ σφετέρου θεοῦ, ὅστις ποτὲ οὗτός ἐστιν, ἱερωσύνης³ (οὕτω γὰρ τὴν βασιλείαν σφῶν ὠνόμαζον) αὐτοῖ τε διαφερόμενοι⁴ καὶ τὰς πόλεις στασιάζοντες.⁵ Ὁ οὖν Πομπήιος Ὑρκανὸν μὲν οὐδεμίαν ἀξιόχρεων⁶ ἰσχὺν ἔχοντα ἀμαχεῖ⁷ εὐθὺς προσέθετο,⁸ Ἀριστόβουλον δὲ ἐς χωρίον τι κατακλείσας ὁμολογήσαι⁹ οἱ ἠνάγκασε, καὶ ἐπειδὴ μήτε τὰ χρήματα μήτε τὸ φρούριον παρεδίδου,¹⁰ ἔδωκεν αὐτόν. Καὶ τούτου τοὺς μὲν ἄλλους ῥᾶον προσηποιήσατο,¹¹ τὰ δὲ Ἱεροσόλυμα πολιορκῶν πράγματα ἔσχε.¹²

16. Τὴν μὲν γὰρ ἄλλην¹³ πόλιν, ἐσδεξαμένων αὐτὸν τῶν τὰ τοῦ Ὑρκανοῦ φρονούντων,¹⁴ ἀπραγμόνως¹⁵ ἔλαβεν, αὐτὸ δὲ τὸ ἱερὸν προκατασχόντων τῶν ἐτέρων οὐκ ἀπόνως εἶλεν· ἐπὶ τε γὰρ μετεώρου ἦν καὶ περιβόλῳ¹⁶ ἰδίῳ ὠχύρωτο.¹⁷ Καὶ εἴ γε ἐν πάσαις

¹ = καὶ ἐντεῦθεν von dort (Phönizien/ Arabien) ² κακῶ Schaden zufügen (+Akk.) ³ ἱερωσύνη, -ης

„Hohepriesterschaft“ (wird teilw. als weltliche Gewalt aufgefasst)

⁴ διαφέρω Pass.: im Streit liegen

⁵ στασιάζω in Streit verwickeln

⁶ ἀξιόχρεως, -ων berücksichtigenswert ⁷ ἀμαχεῖ (Adv.) kampflos

⁸ προστιθῆμι M: zu sich ziehen

⁹ ὁμολογέω +Dat. sich einigen; oi (enklit.) Dat.Sg.Pers.-Pron.: ihm

¹⁰ παραδίδομι ausliefern

¹¹ προσηποιέω M: auf seine Seite ziehen ¹² πράγματα ἔχω Probleme haben ¹³ ἄλλος, -η, -ο hier: übrig(e)

¹⁴ τά...φρονέω jemandes Sache unterstützen (+Gen.) ¹⁵ ἀπράγμων, -ονος ohne Anstrengung

¹⁶ περιβόλος, -ου Mauer ¹⁷ ὀχύρωτο befestigen

ταῖς ἡμέραις ὁμοίως ἡμύνοντο,¹⁸ οὐκ ἂν αὐτὸ ἐχειρώσατο· νῦν δὲ τὰς τοῦ Κρόνου δὴ ὠνομασμένας¹⁹ διαλείποντες, καὶ οὐδὲν τὸ παράπαν ἐν αὐταῖς δρῶντες, παρέδωκαν τοῖς Ῥωμαίοις καιρὸν ἐν τῷ διακένῳ²⁰ τούτῳ τὸ τεῖχος διασεῖσαι.²¹ Μαθόντες γὰρ τὴν πτόησιν²² αὐτῶν ταύτην τὸν μὲν ἄλλον χρόνον οὐδὲν σπουδῇ ἔπραττον, ταῖς δὲ δὴ ἡμέραις ἐκείναις, ὅποτε ἐκ τῆς περιτροπῆς²³ ἐπέλθοιεν, ἐντονώτατά²⁴ οἱ προσέβαλλον. Καὶ οὕτως ἐάλωσάν²⁵ τε ἐν τῇ τοῦ Κρόνου ἡμέρᾳ μὴδ' ἄμυνόμενοι, καὶ πάντα τὰ χρήματα διηρπάσθη. Ἦ τε βασιλεία τῷ Ὑρκανῷ ἐδόθη, καὶ ὁ Ἀριστόβουλος ἀνηνέχθη.²⁶

¹⁸ ἡμύνω M: sich verteidigen

¹⁹ erg. ἡμέρας; ἡ Κρόνου ἡμέρα „Sabbat/Samstag“, vgl. Saturday,

Zuordnung Kronos/Saturn s.u.

²⁰ τὸ διάκενον „Pause“

²¹ διασεῖω zum Einsturz bringen

²² πτόησις, -εως „Ver(w)irrung“

²³ ἐκ περιτροπῆς regelmäßig

²⁴ ἐντονος 2 mit Anstrengung

²⁵ ἀλίσκομαι Aor. ἐάλων eingenommen werden

²⁶ ἀναφέρω „entfernen“

Szenen aus dem Bürgerkrieg (49-46 v. Chr.)

Buch 41, 19; 25

Die Frage der Neutralität oder griechische Courage im römischen Bürgerzwist

Pompeius und der Senat haben zunächst Italien geräumt, aber in Spanien eine wesentliche Operationsbasis erhalten. Auf dem Marsch dorthin passieren Cäsars Truppen die einstige griechische Kolonie Massalia in Süd-Gallien.

19. Οἱ μέντοι Μασσαλιῶται μόνοι τῶν ἐν τῇ Γαλατίᾳ οἰκούντων οὔτε συνήραντο¹ τῷ Καίσαρι οὔτε ἐς τὴν πόλιν ἐσεδέξαντο, ἀλλὰ καὶ ἀπόκρισιν αὐτῷ ἀξιωμαχόμενον² ἔδοσαν· τῷ τε γὰρ δῆμῳ τῶν Ῥωμαίων συμμαχεῖν καὶ ἐκείνοις ἐπιτηδεῖως ἀμφοτέροις ἔχειν,³ καὶ μήτε πολυπραγμονεῖν⁴ τι μήθ' ἱκανοῖς⁵ διακρίναι, πότερος αὐτῶν ἀδικεῖ, εἶναι ἔφασκαν, ὥστε, εἰ μὲν τις ὡς φίλος ἐθέλοι πρὸς σφᾶς ἐλθεῖν, καὶ ἀμφοτέρους αὐτοὺς ἄνευ τῶν ὀπλῶν δέξεσθαι ἔλεγον, ἐπὶ πολέμῳ δὲ οὐδέτερον. Καταστάντες⁶ τε ἐς πολιορκίαν αὐτόν τε ἐκείνον ἀπεκρούσαντο,⁷ καὶ τῷ Τρεβωνίῳ τῷ τε Βρούτῳ τῷ Δεκίμῳ⁸ μετὰ τοῦτο προσεδρεύσασι⁹ σφισιν ἐπὶ πλείστον ἀντέσχον. Ὁ γὰρ Καῖσαρ χρόνον μὲν τινα, ὡς καὶ ῥαδίως αὐτοὺς αἰρήσων, προσεκάρτερησε¹⁰ (καὶ γὰρ αὐτῷ δεινὸν ἐδόκει εἶναι, ὅτι καὶ τῆς Ῥώμης ἀμαχεῖ¹¹ κρατήσας ὑπὸ Μασσαλιωτῶν οὐκ ἐδέχετο), ἔπειτ' ἐπειδὴ ἀντήρουν,¹² ἐκείνους μὲν ἑτέροις προσέταξεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ἰβηρίαν ἡπείχθη.¹³

Cäsar bekämpft und besiegt in der Zwischenzeit die Truppen der Republikaner in Spanien; dann rückt er wieder nordwärts gegen die Pyrenäen vor.

25. Ἐν ᾧ¹⁴ δὲ ταῦτ' ἐγίνετο, οἱ Μασσαλιῶται νεῶν σφισι παρὰ τοῦ Πομπηίου αὐθις πεμφθεισῶν ἀνεκινδύνευσαν.¹⁵ Καὶ ἡττήθησαν μὲν καὶ τότε, διεκαρτέρουν δέ, καίτοι καὶ τὴν Ἰβηρίαν ἤδη τὸν Καίσαρα ἔχοντα πυνθανόμενοι, καὶ τάς τε προσβολὰς¹⁶ ἰσχυρῶς ἀπεκρούοντο, καὶ διοκωχὴν¹⁷ τινα ὡς καὶ τῷ Καίσαρι, ἐπειδὴν ἔλθῃ, προσχωρήσοντες ποιησάμενοι τὸν τε Δομίτιον¹⁸ ὑπεξέπεμψαν,¹⁹ καὶ

¹ συναίρω M: gemeinsame Sache machen mit

² ἀξιωμαχόμενος 2 erwähnenswert

³ ἐπιτηδεῖως ἔχειν +Dat. sich korrekt verhalten gegenüber

⁴ πολυπραγμονεῖω (ungerechtfertigten) Vorteil ziehen

⁵ ἱκανός 3 imstande

⁶ καθίσταμαι M (in eine Lage) geraten

⁷ ἀποκρούω zurückschlagen

⁸ ὁ Βρούτος ὁ Δέκιμος lat.: Decimus Brutus (Unterfeldherr Cäsars)

⁹ προσεδρεύω belagern

¹⁰ προσ-/διακαρτερεῖω aus-/durchhalten

¹¹ ἀμαχεῖ (Adv.) kampfflos

¹² ἀνταρκέω sich widersetzen

¹³ ἐπείγομαι DP eilig marschieren

¹⁴ ἐν ᾧ während

¹⁵ ἀνακινδυνεύω Feindseligkeiten wiederaufnehmen

¹⁶ προσβολή, -ῆς Angriff

¹⁷ διοκωχή, -ῆς Waffenstillstand

¹⁸ ὁ Δομίτιος D. (Kommandant d. republikanischen Verstärkungen)

¹⁹ ὑπεκπέμπω heimlich auslaufen lassen

τοὺς στρατιώτας ἐπιθεμένους²⁰ σφίσιν ἐν ταῖς σπονδαῖς²¹ νυκτὸς οὕτω διέθεσαν²² ὥστε μηδὲν ἔτι τολμήσαι. Τῷ μέντοι Καίσαρι αὐτῷ ἐλθόντι ὡμολόγησαν²³ καὶ ὃς ἐκείνων τότε μὲν τὰ τε ὄπλα καὶ τὰς ναῦς τὰ τε χρήματα ἀφείλετο, ὕστερον δὲ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πλὴν τοῦ τῆς ἐλευθερίας ὀνόματος. Ἀνθ' ὧν ἡ Φώκαια ἡ μητρόπολις²⁴ σφῶν ἐλευθέρᾳ ὑπὸ τοῦ Πομπηίου ἀφείθη.²⁵

²⁰ ἐπιτίθμι M: angreifen (+Dat.)

²¹ σπονδαί, -ῶν (f.Pl.) Waffenstillstand ²² διατίθμι in einen Zustand versetzen, behandeln ²³ ὁμολογέω sich einigen, beitreten

²⁴ μητρόπολις, -εως Gründerstadt, hier Phokaia in Kleinasien

²⁵ ἀφίημι frei-, entlassen

Buch 42, 34, 3-35, 1

Cäsar und Kleopatra

Cäsar ist in Ägypten einmarschiert, wo sich Kleopatra um Beteiligung an der Macht neben ihrem minderjährigen Bruder Ptolemaios XIII. bemüht.

34. Ἐκείνη τε γὰρ τέως¹ μὲν δι' ἐτέρων παρ' αὐτῷ διὰ τὸν ἀδελφὸν ἐδικάζετο,² ἔπειτα δέ, ὡς τάχιστα τὴν φύσιν αὐτοῦ κατέμαθεν (ἦν γὰρ ἐρωτικώτατος, καὶ πλείσταις καὶ ἄλλαις, ὅσαις που περιτύχοι, συνεγίγνετο³), πέμπει⁴ πρὸς αὐτὸν προδίδοσθαι τε ὑπὸ τῶν φίλων λέγουσα, καὶ ἀξιούσα αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἀγωνίσασθαι.⁵ Ἄλλως τε γὰρ περικαλλεστάτη γυναικῶν ἐγένετο, καὶ τότε τῇ τῆς ὥρας ἀκμῇ⁶ πολὺν διέπρεπε, τό τε φθέγμα ἀστεειότατον⁷ εἶχε, καὶ προσομιλῆσαι⁸ παντὶ τῷ⁹ διὰ χαρίτων ἡπίστατο, ὥστε λαμπρά τε ἰδεῖν καὶ ἀκουσθῆναι οὔσα, κακ' ¹⁰ τούτου πάντα τινὰ καὶ δυσέρωτα¹¹ καὶ ἀφηλικέστερον¹² ἐξεργάσασθαι δυναμένη, πρὸς τρόπου τε ἐνόμιζε τῷ Καίσαρι ἐντεύξεσθαι,¹³ καὶ πάντα ἐν τῷ κάλλει τὰ δικαιώματα¹⁴ ἔθετο. Ἡτήσατό τε οὖν ἐς ὅσιν αὐτοῦ ἐλθεῖν, καὶ τυχούσα κατεκόσμησέ τε ἑαυτὴν καὶ ἐξήσκησεν¹⁵ ὥστε σεμνοπρεπεστάτη¹⁶ καὶ οἰκτροτάτη¹⁷ αὐτῷ ὀφθῆναι. Καὶ ἡ μὲν ταῦτα μηχανησαμένη ἔς τε τὴν πόλιν ἄμα (ἔξω γὰρ καὶ ἐκείνης ἦν) καὶ ἐς τὰ βασιλεία¹⁸ λάθρα¹⁹ τοῦ Πτολεμαίου νυκτὸς ἐσήλθεν.

¹ τέως (Adv.) hier: bis dahin

² δικάζω M: sein Recht verfolgen

³ erot.-sexuelle Nebenbedeutung!

⁴ πέμπω intr.: Nachricht/Boten schicken (dass...: +Acl)

⁵ ἀγωνίζομαι DM für seine Sache kämpfen ⁶ „in der Blüte der Jugend“

⁷ ἀστεῖος 3 witzig, gebildet

⁸ προσομιλέω Konversation führen

⁹ = πινι (enklit.) ¹⁰ = καὶ ἐκ (Krisis)

¹¹ δυσέρως, -ωτος „Liebesmuffel“

¹² ἀφηλικός 2 „nicht mehr ganz frisch“

¹³ ἐντυχάνω F. ἐντεύζομαι zusammenkommen mit

¹⁴ δικαίωμα, -ατος Anspruch; Erwartung ¹⁵ ἐξασκέω „aufmakeln“

¹⁶ σεμνοπρεπής 2 „wie eine Heilige“

¹⁷ οἰκτρος 3 bedauernswert

¹⁸ τὰ βασιλεία (n.Pl.) Königspalast (von Alexandria) ¹⁹ λάθρα (Adv.) heimlich (vor: +Gen.)

²⁰ ἔως, ἔω f. Morgen(röte)

²¹ μεταπέμπω M: holen lassen

²² συναλλάττω Versöhnung herbeiführen

²³ ἀξιόω als richtig annehmen

²⁴ συνδικέω für jem. entscheiden

35. ὁ δὲ δὴ Καῖσαρ ἰδὼν τε αὐτὴν καὶ τι φθελγξαμένης ἀκούσας οὕτως εὐθὺς ἐδουλώθη ὥστε αὐτίκα ὑπὸ τε τὴν ἑω²⁰ τὸν τε Πτολεμαῖον μεταπέμψασθαι²¹ καὶ συναλλάξαι²² σφῶς ἐπιχειρήσαι. ἥς γὰρ δικαστὴς πρότερον ἡξιούτο²³ εἶναι, τότε ταύτη συνεδίδει.²⁴

42, 47, 2-48, 2

Zum „Drüberstreuen“: Veni, vidi, vici

Während Cäsars Abwesenheit in Ägypten rebelliert Pharnakes (der Sohn des alten Mithridates von Pontus) und beginnt Nachbargebiete anzugreifen, um das Reich seines Vaters wiederherzustellen. Cäsar gedenkt dieses Problem auf dem Rückweg nach Italien „en passant“ zu lösen.

47. Ἐκπλαγεῖς¹ οὖν ὁ βάρβαρος, καὶ πολὺ μᾶλλον τὴν ὁρμὴν² ἢ τὸν στρατὸν αὐτοῦ καταδείσας, προσέπεμψεν αὐτῷ πρὶν πλησιάσαι πολλάκις προκηρυκεύμενος,³ εἴ πως τὸ παρὸν⁴ ἐφ' ὅτῳδῃ⁵

¹ ἐκπλαγεῖς Part.Aor.Pass.v. ἐκπλήττω verängstigen ² ὁρμή, -ῆς Tempo

³ προκηρυκεύω M: Unterhändler aussenden ⁴ „die aktuelle Bedrohung“

⁵ = ἐφ' ᾧπινι „unter jeder Bedingung“

συνθέμενος⁶ ἐκφύγοι. Προΐσχετο⁷ δὲ ἄλλα τε καὶ ἐν τοῖς μάλιστα, ὅτι οὐ συνήρατο⁸ τῷ Πομπηίῳ· καὶ ἥλιπεν ὑπάξεσθαι τε αὐτὸν ἐς σπονδὰς⁹ ἅτε καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν τὴν τε Ἀφρικὴν ἐπείγοντον,¹⁰ καὶ ἀπελθόντος αὐτοῦ ῥαδίως αὐτῆς πολεμήσειν. Ὑποπτέυσας¹¹ οὖν τοῦτο ὁ Καῖσαρ τοὺς μὲν πρῶτους καὶ τοὺς δευτέρους πρέσβεις ἐφιλοφρονήσατο,¹² ὅπως ὅτι μάλιστα ἀπροσδοκήτῳ¹³ οἱ τῇ τῆς εἰρήνης ἐλπίδι προσπέσει, τῶν δὲ τρίτων ἐλθόντων τά τε ἄλλα ἐπεκάλεσεν¹⁴ αὐτῷ, καὶ ὅτι τὸν Πομπήιον τὸν εὐεργέτην ἐγκατέλιπεν.¹⁵ Καὶ οὐκ ἀνεβάλετο,¹⁶ ἀλλ' εὐθὺς αὐθημερόν,¹⁷ ὥσπερ εἶχεν ἐκ τῆς ὁδοῦ, συνέμιξε,¹⁸ καὶ τινα χρόνον ὑπὸ τε τῆς ἵππου καὶ ὑπὸ τῶν δρεπανηφόρων¹⁹ ἐκταραχθεῖς, ἔπειτα τοῖς ὀπλίταις ἐκράτησε. Καὶ ἐκείνον μὲν ἐκφυγόντα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐς τὸν Βόσπορον μετὰ τοῦτο ἐσβιαζόμενον,²⁰ ὁ Ἀσανδρος εἰρξέ²¹ τε καὶ ἀπέκτεινε·

48. Καῖσαρ δὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ, καίπερ οὐ πάνυ διαπρεπεῖ²² γενομένη, πολὺ καὶ ὅσον ἐπ' οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἐφρόνησεν,²³ ὅτι ἐν τε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ καὶ ἦλθε πρὸς τὸν πολέμιον καὶ εἶδεν αὐτὸν καὶ ἐνίκησε. Καὶ τά τε λάφυρα²⁴ πάντα, καίτοι πλείστα γεγόμενα, τοῖς στρατιώταις ἐδωρήσατο, καὶ τρόπαιον, ἐπειδὴ περ ὁ Μιθριδάτης ἀπὸ τοῦ Τριαρίου²⁵ ἐνταῦθά που ἐγγιγέρκει, ἀντανέστησε.²⁶ καθελεῖν μὲν γὰρ τὸ τοῦ βαρβάρου οὐκ ἐτόλμησεν ὥς καὶ τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερωμένον, τῇ δὲ δὴ τοῦ ἰδίου παραστάσει²⁷ καὶ ἐκεῖνο συνεσκίασε²⁸ καὶ τρόπον τινὰ καὶ κατέστρεψε.²⁹

Buch 43, 10-12, 1a

Ein echter Stoiker: Der Selbstmord des Jüngeren Cato

Nach dem Tod des Pompeius formiert sich der Widerstand der Republikaner in Afrika. Cäsar besiegt sie einzeln; als Letzter hält sich der jüngere Cato in der Provinzhauptstadt Utica verschanzt (46 v.Chr.).

10. Ὁ τε Κάτων τὸ μὲν πρῶτον συγκαταφυγόντων πρὸς αὐτὸν πολλῶν παρεσκευάζετο¹ τῶν τε πραγμάτων ἀντιλαβέσθαι² καὶ τὸν Καῖσαρα τρόπον τινὰ ἀμύνασθαι· ὥς δὲ οἱ τε Οὐτικῆσιοι,³ ἅτε μηδὲ ἐν τῷ πρὶν ἐχθρωδῶς τῷ Καίσαρι ἔχοντες⁴ καὶ τότε νενικηκότα αὐτὸν ὀρώντες, οὐκ ἐπείθοντο αὐτῷ, καὶ οἱ ἐκ τῆς γερουσίας⁵ τῶν τε ἱππέων παρόντες ἐφοβήθησαν, μὴ συλληφθῶσιν ὑπ' αὐτῶν καὶ δρασμὸν⁶ ἐβουλεύσαντο, αὐτὸς μὲν οὐτ' ἀντιπολεμήσαι (οὐδὲ γὰρ οἶός τε ἦν) οὐτ' αὖ προσχωρήσαι τῷ Καίσαρι ἔγνω,⁷ οὐχ ὅτι τι ἐδεδίει (καὶ γὰρ εὖ ἠπίστατο καὶ πάνυ ἂν σπουδάσαντα⁸ αὐτὸν ἑαυτοῦ, τῆς ἐπὶ φιланθρωπία⁹ δόξης ἕνεκα, φείσασθαι), ἀλλ' ὅτι τῆς τε ἐλευθερίας ἰσχυρῶς ἦρα,¹⁰ καὶ ἡττᾶσθαι οὐδενὸς ἐς οὐδὲν ἐβούλετο, τοῦ τε θανάτου πολὺ τὸν παρὰ τοῦ Καίσαρος ἔλεον χαλεπώτερον ἡγεῖτο εἶναι. Συγκαλέσας δὲ τοὺς παρόντας τῶν πολιτῶν, καὶ διερωτήσας, ὅποι ἕκαστος αὐτῶν ὥρμηται,¹¹ ἐκείνους μὲν

⁶ συντίθημι M: sich einigen ⁷ προ-
έχω/ίσχω M: vorbringen ⁸ συναίρω
M: gemeinsame Sache machen
(mit: +Dat.) ⁹ σπονδαί, -ῶν (f.Pl.)
Friedensvertrag ¹⁰ ἐπείγομαι DP
eilig marschieren ¹¹ ὑποπτέω
vermuten ¹² φιλοφρονέω/M
freundschaftl. empfangen
¹³ ἀπροσδόκητος 2 hier: ahnungslos;
οἱ (enklit.) Dat.Sg.Pers.-Pron.: ihm
¹⁴ ἐπικάλέω Vorwürfe machen
(+Dat.) ¹⁵ ἐγκαταλείπω im Stich
lassen ¹⁶ ἀναβάλλω M: zögern
¹⁷ αὐθημερον (Adv.) am selben Tag
¹⁸ συμμειγνυμι intr.: im Kampf zu-
sammentreffen ¹⁹ δρεπανήφορον,
-ου Sichelwagen ²⁰ ἐσβιάζομαι DM
(sich) hineindrängen ²¹ εἶργω in
die Enge treiben ²² διαπρεπής 2
ansehnlich ²³ πολὺ φρονεῖν sich
etw. einbilden (auf)

²⁴ λάφυρον, -ου Beute

²⁵ ἀπὸ τοῦ Τριαρίου „für den Sieg über
(den röm. Feldherrn) Triarius“ (67
v.Chr.)

²⁶ ἀντανίστημι gegenüber/
dagegen errichten

²⁷ παράστασις, -εως Errichtung (in
unmittelbarer Nähe)

²⁸ συσκιάζω in den Schatten stellen

²⁹ καταστρέφω hier: entwerten

¹ παρασκευάζω M +Inf.: sich auf etw.
vorbereiten ² τῶν πραγμάτων ἀντι-
λαβέσθαι „die Initiative ergreifen“

³ Οὐτικῆσιος, -ου Einw. von Utica

⁴ ἐχθρωδῶς ἔχειν +Dat. feindlich
gestimmt sein (gegen)

⁵ γερουσία, -ας lat.: „senatus“

⁶ δρασμός, -οῦ Flucht

⁷ γιγνώσκω hier: sich entschließen
(+Inf.); προσχωρέω übergehen zu

⁸ σπουδάζω +Gen.: sich bemühen
um (auf Cäsar zu beziehen)

⁹ φιλανθρωπία, -ας Mildtätigkeit

¹⁰ ἐράω +Gen. lieben

¹¹ ὁρμάω Perf.Pass. hier: zu gehen
bereit sein

μετ' ἐφοδίων¹² ἐξέπεμψε, τῷ δὲ υἱεὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἐλθεῖν ἐκέλευσε. Πυθομένου τε τοῦ νεανίσκου, „Διὰ τί οὖν οὐχὶ καὶ σὺ τοῦτο ποιεῖς;“ ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὅτι¹³ „Ἐγὼ μὲν ἐν τε ἐλευθερίᾳ καὶ ἐν παρρησίᾳ¹⁴ τραφεῖς οὐ δύναμαι τὴν δουλείαν ἐκ μεταβολῆς¹⁵ ἐπὶ γήρως μεταμαθεῖν.¹⁶ σοὶ δ' ἐν τοιαύτῃ καταστάσει¹⁷ καὶ γεννηθέντι καὶ τραφέντι τὸν δαίμονα¹⁸ τὸν λαχόντα σε θεραπεύειν προσήκει.“

11. Ταῦτ' οὖν πράξας, καὶ τοῖς Οὐτικησίοις τὴν τε διοίκησιν¹⁹ ἀπολογισάμενος²⁰ καὶ τὰ λοιπὰ χρήματα τά τε ἄλλα, ὅσα αὐτῶν εἶχεν, ἀποδούς, προαπαλλαγῆναι²¹ πρὸ τῆς τοῦ Καίσαρος ἀφίξεως ἠθέλησε. Καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν οὐκ ἐπεχείρησε τοῦτο ποιῆσαι· ὃ τε γὰρ υἱὸς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ αὐτὸν ὄντες φυλακὴν αὐτοῦ εἶχον· ἐπεὶ δὲ ἐσπέρα ἐγένετο, ξιφίδιον²² τέ τι κρύφα ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον²³ ὑπέθηκε, καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος βιβλίον τὸ περὶ τῆς ψυχῆς αὐτῷ γεγραμμένον²⁴ ἤτησε, εἴτ' οὖν πόρρω τῆς ὑποψίας²⁵ τοῦ τι τοιοῦτο βουλευσασθαι τοὺς παρόντας ἀπαγαγεῖν σπουδάσας,²⁶ ὅπως ὥς ἥκιστα παρατηρηθῇ,²⁷ εἴτε καὶ παραμύθιον²⁸ τι πρὸς τὸν θάνατον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ λαβεῖν ἐπιθυμήσας. Ὡς δὲ ἐκεῖνό τε ἀνελέξατο καὶ ἡ νύξ ἐμέσου,²⁹ τό τε ἐγχειρίδιον ὑφείλκυσε,³⁰ καὶ ἑαυτὸν ἐπὶ τὴν γαστέρα παίσας³¹ εὐθύς ἂν ἐτελεύτησεν ἑξαίματος³² γενόμενος, εἰ μὴ καταπεσὼν ἐκ τοῦ σκιμποδίου³³ ψόφον τε ἐποίησε καὶ τοὺς προκοιτοῦντας³⁴ ἐξήγειρε. Καὶ οὕτως ὃ τε υἱὸς καὶ ἄλλοι τινὲς ἐσπεσόντες τά τε ἔντερα³⁵ αὐτοῦ ἐς τὴν γαστέρα αὐθις κατέταξαν καὶ θεραπείαν αὐτῷ προσήγαγον. Καὶ οἱ μὲν τό τε ξιφίδιον ἦραν καὶ τὰς θύρας ἐκλείσαν, ὅπως ὕπνου λάχῃ (οὐ γὰρ δὴ καὶ ἄλλως πως ἀποθανεῖν αὐτὸν προσεδόκησαν³⁶)· ἐκεῖνος δὲ ἐξ τε τὸ τραῦμα τὰς χεῖρας ἐνέβαλε καὶ τὰς ῥαφάς³⁷ αὐτοῦ διαρρήξας ἀπέψυξεν.

Ὁ μὲν οὖν Κάτων καὶ δημοτικώτατος καὶ ἰσχυρογνωμονέστατος³⁸ πάντων τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπων γενόμενος μεγάλῃν δόξαν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἔλαβεν, ὥστε καὶ ἐπωνυμίαν Οὐτικήσιος, ὅτι τε ἐν τῇ Οὐτικῇ οὕτως ἐτελεύτησε καὶ ὅτι δημοσίᾳ³⁹ ὑπ' αὐτῶν ἐτάφη, κτήσασθαι·

12. ὁ δὲ Καίσαρ ἐκείνῳ μὲν ὀργίζεσθαι ἔφη, ὅτι οἱ⁴⁰ τῆς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτοῦ εὐκλείας⁴¹ ἐφθόνησε, τὸν δὲ υἱὸν καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πλείους ἀφῆκεν, ὥσπερ εἴθιστο.

- ¹² ἐφόδιον, -ου Reise-Ausstattung, Proviant
¹³ ὅτι vor dir. Rede unübersetzt
¹⁴ παρρησία, -ας (polit.) Meinungs-freiheit ¹⁵ ἐκ μεταβολῆς im Tausch
¹⁶ μεταμανθάνω umlernen (auf: +Akk.) ¹⁷ κατάστασις, -εως Lage
¹⁸ δαίμων, -ονος hier: Schicksal
¹⁹ διοίκησις, -εως Statthalterschaft
²⁰ ἀπολογίζομαι DM Rechenschaft ablegen (über: +Akk.)
²¹ προαπαλλάττω Pass.: vorher aus dem Leben scheiden
²² ξιφίδιον, -ου Kurzsword
²³ προσκεφάλαιον, -ου Kopfkissen
²⁴ gemeint ist der Dialog Phaidon (zum Tod des Sokrates) ²⁵ πόρρω τῆς ὑποψίας „fern vom Verdacht, dass...“ (dekl. Inf. im Gen.) ²⁶ σπουδάζω sich Mühe geben (zu...)
²⁷ παρατηρέω beobachten, bewachen
²⁸ παραμύθιον, -ου Trost
²⁹ μεσώω um die Mitte stehen
³⁰ ὑφέλκω Aor. ὑφείλκυσα darunter hervorziehen ³¹ παίω schlagen, stoßen ³² ἑξαίματος 2 „durch Blutverlust“ ³³ σκιμποδίου, -ου Schemel ³⁴ προκοιτέω davor Wache halten
³⁵ ἔντερα, -ων (n.Pl.) Eingeweide
³⁶ προσδοκάω annehmen, erwarten
³⁷ ῥαφή, -ης Naht
³⁸ δημοτικός 3, ἰσχυρογνώμων, -ονος republikanisch gesinnt und von unbeugsamer Einstellung
³⁹ δημοσίᾳ (Adv.) auf Staatskosten
⁴⁰ οἱ (enklit.) Dat. Sg. Pers.-Pron.: ihm
⁴¹ εὐκλεία, -ας Nachruhm

Kleine Kulturgeschichte

Buch 37, 16, 5-17, 3

Juden-Exkurs und Sabbat

16. Ταῦτα μὲν τότε¹ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἐγένετο· οὕτω γὰρ τὸ σύμπαν ἔθνος, ὅσον ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρὰ τὴν

¹ d.h. 63 v.Chr. (großer Orientfeldzug des Pompeius)

θάλασσαν τὴν ἔσω² παρήκει,³ ἀπὸ παλαιοῦ κέκληται. Ἔχουσι δὲ καὶ ἕτερον ὄνομα ἐπικτήτων⁴ ἢ τε γὰρ χώρα Ἰουδαία καὶ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι ὠνομάδαται·

17. ἡ δὲ ἐπικλήσις αὕτη ἐκείνοις μὲν οὐκ οἶδ' ὅθεν ἤρξατο γενέσθαι, φέρει δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅσοι τὰ νόμιμα⁵ αὐτῶν, καίπερ ἄλλοεθνεῖς⁶ ὄντες, ζηλοῦσι. Καὶ ἔστι καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ γένος τοῦτο, κολουσθὲν⁷ μὲν πολλάκις, ἀυξηθὲν δὲ ἐπὶ πλεῖστον, ὥστε καὶ ἐς παρρησίαν τῆς νομίσεως⁸ ἐκνικήσαι. Κεχωρίδαται⁹ δὲ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἔς τε τὰλλα τὰ περὶ τὴν δίαίταν πάνθ' ὡς εἰπεῖν,¹⁰ καὶ μάλισθ' ὅτι τῶν μὲν ἄλλων θεῶν οὐδέναν τιμῶσιν, ἕνα δὲ τινα ἰσχυρῶς σέβουσιν. Οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν οὐδ' ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς Ἱεροσολύμοις¹¹ ἔσχον, ἄρρητον δὲ δὴ καὶ ἀειδῆ¹² αὐτὸν νομίζοντες εἶναι περισσότατα¹³ ἀνθρώπων θρησκεύουσι.¹⁴ Καὶ αὐτῷ νεῶν τε μέγιστον καὶ περικαλλέστατον, πλὴν καθ' ὅσον ἀχανῆς¹⁵ τε καὶ ἀνώροφος¹⁵ ἦν, ἐξεποίησαν, καὶ τὴν ἡμέραν τὴν τοῦ Κρόνου¹⁶ καλουμένην ἀνέθεσαν,¹⁷ καὶ ἄλλα τε ἐν αὐτῇ ἰδιαίτατα πολλὰ ποιοῦσι, καὶ ἔργου οὐδενὸς σπουδαίου¹⁸ προσάπτονται.

² erg. γῆν

³ παρήκω reichen, sich erstrecken

⁴ ἐπικτήτος 2 noch dazu erworben

⁵ νόμιμον, -ου Brauch, (religiöses) Gesetz

⁶ ἄλλοεθνής 2 aus anderen Völkern

⁷ κολουῶ verstümmeln; dezimieren

⁸ παρρησία τῆς νομίσεως „Glaubensfreiheit“ (die Juden wurden in Rom direkt nicht prinzipiell unterdrückt, da sie –anders als die Christen– keinen Missionsauftrag verfolgten)

⁹ = κεχωρισμένοι εἰσὶν Perf.Pass.3.Pl.v. χωρίζω absondern ¹⁰ ὡς εἰπεῖν

sozusagen ¹¹ τὰ Ἱεροσόλυμα, -ων

Jerusalem ¹² ἄρρητος 2, ἀειδής 2

nicht beschreib- und darstellbar

¹³ περισσός 3 übermäßig ¹⁴ θρησκεύω

verehere ¹⁵ ἀχανής 2, ἀνώροφος 2

offen und ungedeckt (eher auf den

Tempelhof zu beziehen)

¹⁶ ἡ τοῦ Κρόνου ἡμέρα letzter Tag der

(orientalischen) 7-Tages-Planeten-

Woche ¹⁷ ἀνατίθημι hier: weihen

¹⁸ σπουδαῖος 3 hier: wichtig

37, 18-19

Ganz grundsätzlich: Unser Kalender (die Wochentage)

18. Τὸ δὲ δὴ ἐς τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐπτὰ τοὺς πλάνητας ὠνομασμένους τὰς ἡμέρας ἀνακεῖσθαι¹ κατέστη² μὲν ὑπ' Αἰγυπτίων, πάρεστι δὲ καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους, οὐ πάλαι ποτὲ ὡς λόγῳ εἰπεῖν³ ἀρξάμενον· οἱ γοῦν ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐδαμῇ⁴ αὐτό, ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι,⁵ ἠπίσταντο. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πάνυ νῦν τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ αὐτοῖς τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιχωριάζει,⁶ καὶ ἤδη καὶ τοῦτο σφισι πάτριον τρόπον τινά ἐστι, βραχὺ τι περὶ αὐτοῦ διαλεχθῆναι βούλομαι, πῶς τε καὶ τίνα τρόπον οὕτω τέτακται. Ἦκουσα δὲ δύο λόγους, ἄλλως μὲν οὐ χαλεποὺς γνωσθῆναι, θεωρίας δὲ τινος ἐχομένους.⁷ Εἰ γὰρ τις τὴν ἁρμονίαν τὴν διὰ τεσσάρων⁸ καλουμένην, ἥπερ πού καὶ τὸ κύρος⁹ τῆς μουσικῆς συνέχειν πεπίστευται, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀστέρας τούτους, ὅφ' ὧν ὁ πᾶς τοῦ οὐρανοῦ κόσμος διεῖληπται,¹⁰ κατὰ τὴν τάξιν, καθ' ἣν ἕκαστος αὐτῶν περιπορεύεται, ἐπαγάγοι, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἑξω περιφορᾶς τῆς τῷ Κρόνῳ δεδομένης,¹¹ ἔπειτα διαλιπὼν δύο τὰς ἐχομένας¹² τὸν τῆς τετάρτης δεσπότην ὀνομάσειε,¹³ καὶ μετ' αὐτὸν δύο αὖ ἑτέρας ὑπερβάς ἐπὶ τὴν ἑβδόμην¹⁴ ἀφίκοιτο, κὰν τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ αὐτάς τε ἐπιῶν¹⁵ καὶ τοὺς ἐφόρους σφῶν θεοὺς ἀνακυκλῶν¹⁶ ἐπιλέγοι¹⁷ ταῖς ἡμέραις,

¹ τό...ἀνακεῖσθαι der Umstand,

dass...; ἀνατίθημι hier: beziehen auf

² καθίσταμαι M ein-/auftreten

³ ὡς λόγῳ εἰπεῖν sozusagen

⁴ οὐδαμῇ (Adv.) in keiner Weise

⁵ ὅσα...ἐμὲ εἰδέναι „meines Wissens“

⁶ ἐπιχωριάζω heimisch/vertraut sein

⁷ ἔχω M hier: verbunden sein mit

(+Gen.) ⁸ ἡ διὰ τεσσάρων ἁρμονία

„Harmonie der 4“ (Saiten bzw. Ton-

Schritte) ⁹ κύρος, -ους Grundlage

¹⁰ διαλαμβάνω hier: in Intervalle

einteilen

¹¹ ἡ ἑξω περιφορὰ „die äußer(st)e

Umlaufbahn“: Kronos/Saturn war in

der Antike der letzte bekannte Planet

¹² ἔχω M hier: (sich) anschließen

¹³ Saturn als 1. gerechnet, ist nach

antiker Auffassung die Sonne der 4.

„Planet“ ¹⁴ der Mond galt als 7. und

„unterster“ Planet (über der Erde)

¹⁵ ἔπειμι weiter durchgehen (d.h. in

4-er-Schritten) ¹⁶ ἀνακυκλῶ nach

Umlaufbahnen durchzählen

¹⁷ ἐπιλέγω hier: zuweisen

εὐρήσει πάσας αὐτὰς μουσικῶς πως τῇ τοῦ οὐρανοῦ διακοσμήσει¹⁸ προσηκούσας.

19. Εἰς μὲν δὴ οὗτος λέγεται λόγος, ἕτερος δὲ ὅδε. Τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρξάμενος ἀριθμεῖν, καὶ ἐκείνην μὲν τῷ Κρόνῳ διδούς, τὴν δὲ ἔπειτα τῷ Διὶ καὶ τρίτην Ἄρει, τετάρτην ἡλίῳ, πέμπτην Ἀφροδίτῃ, ἕκτην Ἑρμῇ καὶ ἑβδόμην σελήνῃ, κατὰ τὴν τάξιν τῶν κύκλων, καθ' ἣν οἱ Αἰγύπτιοι αὐτὴν νομίζουσι, καὶ τοῦτο καὶ αὖθις ποιήσας, πάσας τε οὕτω τὰς τέσσαρας καὶ εἴκοσιν ὥρας περιελθὼν, εὐρήσεις τὴν πρώτην τῆς ἐπιούσης¹⁹ ἡμέρας ὥραν ἐς τὸν ἥλιον ἀφικνουμένην.²⁰ Καὶ τοῦτο καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν τεσσάρων καὶ εἴκοσιν ὥρων κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς πρόσθε²¹ λόγον πράξας, τῇ σελήνῃ τὴν πρώτην τῆς τρίτης ἡμέρας ὥραν ἀναθήσεις,²² κἄν²³ οὕτω καὶ διὰ τῶν λοιπῶν πορεύῃ, τὸν προσήκοντα ἑαυτῇ θεὸν ἐκάστη ἡμέρα λήψεται.

¹⁸ δια-κόσμησις, -εως (kosmische) Ordnung

¹⁹ ἔπειμι hier: folgen

²⁰ „auf die Sonne entfallend“: 1. Stunde für Kronos/Saturn, somit im 7-er-Zyklus die 24. auf Ares/Mars, die nächste = die 1. des folgenden Tages auf die Sonne usw.

²¹ ὁ αὐτός +Dat. derselbe wie; πρόσθεν (Adv.) vorherig(es)

²² ἀνατίθημι hier: zuweisen

²³ = καὶ ἐάν (Krisis)

Buch 40, 7-10

Quintus Cicero in Not & antike Methoden zur Daten-Verschlüsselung

Im Winter 54 v.Chr. kommt es in Gallien zu einem verdeckten Aufstand, in dessen Zug Ambiorix eine ganze Legion aus ihrem Winterlager lockt und aus dem Hinterhalt abmetzeln lässt. Das nächste Winterlager befiehlt Qu.Cicero (der jüngere Bruder des Redners und Politikers).

7. Γενομένου δὲ τούτου ἄλλοι τέ τινες τῶν πλησιοχώρων¹ ἀπέστησαν καὶ Νέρουιοι,² καίτοι Κυνίου Κικέρωνος παρ' αὐτοῖς χειμάζοντος.³ ἀδελφὸς δὲ τοῦ Κικέρωνος τοῦ Μάρκου ἦν, ὑποστρατηγῶν⁴ τῷ Καίσαρι. Καὶ αὐτοὺς ὁ Ἀμβιόριξ προσλαβὼν συνέβαλε τῷ Κικέρωνι· καὶ ἀγχώμαλα⁵ ἀγωνισάμενος, καὶ τινὰς καὶ ζῶντας ἐλὼν, ἀπατήσαι μὲν πῃ⁶ καὶ ἐκείνον ἐπεχείρησε, μὴ δυνηθεὶς δὲ ἔς τε πολιορκίαν αὐτὸν κατέστησε, καὶ διὰ ταχέων⁷ ὑπὸ τε τῆς πολυχειρίας καὶ ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας, ἣν ἐκ τῆς συστρατείας, ἦν μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπεποίητο, ἐκέκτητο, καὶ τινὰ καὶ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων⁸ ἐκάστων μαθὼν, καὶ ἀπεσταύρωσε καὶ ἀπετάφρευσε.⁹ Ἐγίνοντο μὲν γὰρ καὶ μάχαι, οἷα ἐν τῷ τοιούτῳ εἰκὸς¹⁰ ἦν, συχναί, καὶ ἀπώλλυντο πολὺ πλείους τῶν βαρβάρων ἅτε καὶ πλείους ὄντες· οὐ μὴν ἀλλὰ¹¹ αὐτοὶ μὲν ὑπὸ τῆς περιουσίας τοῦ στρατοῦ οὐδὲ ἐν αἰσθήσει¹² τοῦ φθειρομένου σφῶν ἦσαν, οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι μήτε ἄλλως πολλοὶ ὄντες καὶ ἐλάττους ἀεὶ γιγνόμενοι ῥαδίως περιεστοιχίσθησαν.¹³

8. Κινδυνευόντων οὖν αὐτῶν ἀλῶναι¹⁴ (οὔτε γὰρ τὰ τραύματα θεραπεύειν ἀπορία τῶν ἐπιτηδείων ἐδύναντο, οὔτε τὴν τροφήν ἀφθόνως, ἅτε ἐν ἀδοκῇτῳ πολιορκία, εἶχον· οὐδ' ἐπήμυνε¹⁵ τις αὐτοῖς, καίτοι πολλῶν οὐκ ἄπωθεν χειμαζόντων· οἱ γὰρ βάρβαροι τὰς ὁδοὺς ἀκριβῶς φυλάσσοντες πάντας τοὺς ἐκπεμπομένους¹⁶ σφῶν

¹ πλησιόχωρος 2 benachbart

² οἱ Νέρουιοι lat.: Nervii

³ χειμάζω hier: überwintern

⁴ ὑποστρατηγέω Unterfeldherr sein (bei: +Dat.)

⁵ ἀγχώμαλα (Adv.) aus der Nähe

⁶ πῃ (Adv., enklit.) irgendwie

⁷ διὰ ταχέων binnen kurzem

⁸ αἰχμαλώτος, -ου Gefangener

⁹ ἀποσταυρόω, ἀποταφρεύω mit Palisade und Graben umgeben

¹⁰ εἰκός (Part.n.) wahrscheinlich, zu erwarten

¹¹ οὐ μὴν ἀλλὰ allerdings

¹² ἐν αἰσθήσει εἶναι +Gen. etw. wahrnehmen

¹³ περιστοιχίζω einkreisen

¹⁴ ἀλίσκομαι DM Aor. ἐάλω ein-genommen werden

¹⁵ ἐπαμύνω zu Hilfe kommen

¹⁶ ἐκπέμπω aussenden (nämlich Kuriere)

συνελάμβανον κἄν¹⁷ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἐφόνευσον) Νέρουιός τις εὐνοϊκῶς σφισιν ἐξ εὐεργεσίας ἔχων,¹⁸ καὶ τότε σὺν τῷ Κικέρωνι πολιορκούμενος, δοῦλόν τινα ἑαυτοῦ διάγγελλον αὐτῷ παρέσχε· ἔκ τε γὰρ τῆς σκευῆς καὶ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς ἐπιχωρίας¹⁹ ἠδυνήθη λαθεῖν συγγενόμενος τοῖς πολεμίοις ὥς καὶ ἐξ αὐτῶν ὦν καὶ μετὰ τοῦτο ἀποχωρήσας.

9. Μαθὼν οὖν ὁ Καῖσαρ τὸ γιγνόμενον (οὐδέπω δὲ ἐς τὴν Ἰταλίαν ἀπεληλύθει, ἀλλ' ἔτ' ἐν ὁδῷ ἦν) ἀνέστρεψε, καὶ τοὺς ἐν τοῖς χειμαδίοις,²⁰ δι' ὧν διήει, στρατιώτας παραλαμβάνων ἠπείγετο.²¹ Κἄν τούτῳ φοβηθείς, μὴ καὶ φθάσῃ²² ὁ Κικέρων ἀπογνώσει²³ τῆς βοηθείας δεινόν τι παθῶν ἢ καὶ συνθέμενος,²⁴ προέπεμψεν ἱππέα. Τῷ μὲν γὰρ οἰκέτῃ²⁵ τῷ τοῦ Νερούιου, καίτοι πείραν²⁶ ἔργῳ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ λαβὼν, οὐκ ἐπίστευσε, μὴ καὶ τοὺς πατριώτας ἐλεήσας μέγα τι κακόν σφας ἐξεργάσῃται· ἐκ δὲ δὴ τῶν συμμάχων ἱππέα τὴν τε διάλεκτον²⁷ αὐτῶν εἰδότα καὶ τῇ στολῇ²⁸ τῇ ἐκείνων σκευασθέντα ἔπεμψε. Καὶ ὅπως γε μὴδ' αὐτός τι μῆτ' οὖν ἐθελοντῆς²⁹ μῆτ' ἄκων ἐξεῖπη, οὔτε τι αὐτῷ ἐξελάλησε, καὶ τῷ Κικέρωνι πάνθ', ὅσα ἠβουλήθη, ἑλληνιστί³⁰ ἐπέστειλεν, ἵνα, ἂν καὶ τὰ γράμματα ἀλῶ, ἀλλ'³¹ ἀσύνετ᾽³² γε καὶ τότε τοῖς βαρβάροις ὄντα μὴδὲν σφας ἐκδιδάξῃ. Εἰώθει δὲ καὶ ἄλλως, ὅποτε τι δι' ἀπορρήτων³³ τινὶ ἐπέστελλε, τὸ τέταρτον αἰεὶ στοιχείον³⁴ ἀντὶ τοῦ καθήκοντος³⁵ ἀντεγγράφειν, ὅπως ἂν ἄγνωστα τοῖς πολλοῖς ἢ τὰ γραφόμενα. Ὁ δ' οὖν ἱππεὺς ἦλθε μὲν πρὸς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον, μὴ δυνηθείς δ' ἐγγύθεν αὐτῷ προσμῖξαι³⁶ συνέδησε τὰ γράμματα ἀκοντίῳ, καὶ ὥσας³⁷ αὐτὸ ἐς τοὺς πολεμίους πρὸς πύργον ἐξεπίτηδες³⁸ προσέπηξε.³⁹ Καὶ ὁ μὲν Κικέρων οὕτω τὴν πρόσοδον τοῦ Καίσαρος μαθὼν ἀνεθάρσησε⁴⁰ καὶ προθυμότερον διεκαρτέρησεν.⁴¹

10. οἱ δὲ δὴ βάρβαροι ἐπὶ πολὺ⁴² μὲν τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ ἠγνόησαν (νυκτοπορῶν⁴³ γὰρ ἔπειτα τὰς ἡμέρας ἐν ἀφανεστάτοις χωρίοις ἠϋλίζετο,⁴⁴ ὅπως ἀπροσδοκήτοις⁴⁵ ὅτι μάλιστα αὐτοῖς προσμῖξῃ), ὁπὲρ δὲ ποτε ἐκ τῆς τῶν πολιορκουμένων περιχαρείας ὑποτοπήσαντες⁴⁶ αὐτὴν προσκόπους⁴⁷ ἔπεμψαν, καὶ μαθόντες παρ' αὐτῶν πλησιάζοντα ἤδη τὸν Καῖσαρα ὥρμησαν ἐπ' αὐτὸν ὥς καὶ ἀνελπίστῳ οἱ⁴⁸ προσπεσούμενοι. Προμαθὼν οὖν τοῦτ' ἐκεῖνος τὴν τε νύκτα κατὰ χώραν ἔμεινε, καὶ ὑπὸ τὴν ἑῷ⁴⁹ χωρίον τι ἐρυμνόν⁵⁰ προκαταλαβὼν ἐνταῦθα ὥς ἐν βραχυτάτῳ ἐστρατοπεδεύσατο⁵¹ τοῦ καὶ μετ' ὀλίγων εἶναι δοκεῖν⁵² καὶ ἐκ τῆς πορείας πεπονῆσθαι τὴν τε ἔφοδόν σφων δεδιέναι, καὶ τούτου καὶ ἐς αὐτὸ τὸ μετέωρον αὐτοὺς ὑπαγαγέσθαι. Καὶ ἔσχεν οὕτως· καταφρονήσαντες γὰρ αὐτοῦ διὰ ταῦτα πρὸς τε τὸ ὄρθιον⁵³ προσέβαλον⁵⁴ καὶ μεγάλως ἔπταισαν,⁵⁵ ὥστε μηκέτ' ἀντιπολεμῆσαι.

¹⁷ = καὶ ἐν (Krisis)

¹⁸ εὐνοϊκῶς ἔχειν freundlich gesinnt sein (gegen: +Dat.)

¹⁹ ἐπιχωρίος 2 landes-(üblich)

²⁰ χειμάδια, -ων (n.Pl.) Winterlager

²¹ ἐπείγομαι DP eilig marschieren

²² φθάνω Aor. ἔφθασα +präd.Part.

vorher (noch) etwas tun

²³ ἀπόγνωσις, -εως Verzweiflung (an: +Gen.) ²⁴ συντίθημι M: (Übergabe-) Vertrag schließen ²⁵ οἰκέτης, -ου

Leibeigener ²⁶ πείρα, -ας Probe

²⁷ διάλεκτος, -ου f. (erg. γλῶσσα)

Dialekt ²⁸ στολή, -ῆς Aufmachung

²⁹ ἐθελοντής, -οῦ freiwillig(er)

³⁰ ἑλληνιστί (Adv.) auf griechisch

³¹ ἀλλά hier: wenigstens, so doch

³² ἀσύνετος 2 unverständlich

³³ δι' ἀπορρήτων „in geheimer Sache“

³⁴ στοιχείον, -ου hier: Buchstabe (gemeint ist der jeweils 4. danach im Alphabet) ³⁵ καθήκω passen, richtig sein

³⁶ προσμῖγνυμι intr.: ins Gefecht kommen ³⁷ ὥθew Aor. ἔωσα, Part. ὥσας stoßen, schleudern

³⁸ ἐξεπίτηδες (Adv.) absichtlich

³⁹ προσπήγνυμι in...bohren, heften

⁴⁰ ἀναθαρσέw wieder Mut fassen

⁴¹ διακαρτέρew durchhalten

⁴² ἐπὶ πολὺ lange Zeit

⁴³ νυκτοπορέw nachts marschieren

⁴⁴ αὐλίζομαι DM lagern

⁴⁵ ἀπροσδόκητος 2 hier: ahnungslos

⁴⁶ ὑποτοπέw vermuten, schließen

⁴⁷ πρόσκοπος, -ου Späher

⁴⁸ οἱ (enklit.) Dat.Sg.Pers.-Pron.: ihm

⁴⁹ ἑῷ, ἑῷ f. Morgen(röte)

⁵⁰ ἐρυμνός 3 unwegsam

⁵¹ στρατοπεδεύw/M Lager aufschlagen

⁵² τοῦ...δοκεῖν um den Eindruck zu erwecken, dass... (dekl.Inf./Gen. causae)

⁵³ ὄρθιος 3 hochgelegen, steil

⁵⁴ προσβάλλw intr.: vorrücken

⁵⁵ πταίw anstoßen; Niederlage erleiden